

Čuvarice regionalne kulture - važnost kulturno-umjetničkih manifestacija u oblikovanju kulturne memorije

Zujić, Manuela

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Academy of Arts and Culture in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:251:290815>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Academy of Arts and Culture in Osijek](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

**AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U OSIJEKU
ODSJEK ZA KULTURU, MEDIJE I MENADŽMENT
SVEUČILIŠNI DIPLOMSKI STUDIJ MENADŽMENT U KULTURI I
KREATIVNIM INDUSTRIJAMA**

MANUELA ZUJIĆ

**ČUVARICE REGIONALNE KULTURE -
VAŽNOST KULTURNO-UMJETNIČKIH
MANIFESTACIJA U OBLIKOVANJU
KULTURNE MEMORIJE**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: izv. prof. dr. sc. Tatjana Ileš

OSIJEK, 2023.

SAŽETAK

Tema ovog diplomskog rada je govorenje o kulturno-umjetničkim manifestacijama kao čuvaricama regionalne kulture, ali i njihovu utjecaju na stvaranje kolektivne kulturne memorije. Donesene su osnovne definicije pojma kultura kao i srodnih pojmova koji se vežu uz izabranu temu ovoga rada – pojam kulturne baštine te njezin odnos s turizmom. Kao dio kulturne turističke ponude organizira se velik broj festivala, smotri, ali i drugih manifestacija. Osim potencijalne turističke važnosti, zanimanje za kulturu pokazuje i volju regionalne/lokalne zajednice da svoju kulturu zaštiti od zaborava i očuva za nove generacije. Na početku rada postavljena je teza kako su dugogodišnje tradicionalne kulturno-umjetničke manifestacije uvelike zaslužne za očuvanje brojnih običaja od zaborava, ali i oblikovanje kolektivne kulturne memorije određene zajednice, posebice ruralnih krajeva. Prikazivanjem primjera kulturne manifestacije *Ižimača* teza je potvrđena.

Ključne riječi: kulturna baština, kulturne manifestacije, kulturna memorija, regionalna kultura

ABSTRACT

The topic of this thesis was to talk about cultural and artistic manifestations as guardians of regional culture, but also their influence on the creation of collective cultural memory. The basic definitions of the term culture, as well as related terms that are related to the chosen topic of this work - the term cultural heritage, but also its relationship with tourism, were introduced. A large number of festivals, fairs, and other events are organized as part of the cultural tourist offer. In addition to potential touristic importance, interest in culture also shows the will of the regional/local community to protect its culture from oblivion and preserve it for new generations. At the beginning of the paper, the thesis was put forward that long-standing traditional cultural and artistic manifestations are largely responsible for the preservation of numerous customs from oblivion, but also for shaping the collective cultural memory of a certain community, especially in rural areas. By showing examples of the cultural manifestation of Ižimača, the thesis is confirmed.

Keywords: cultural heritage, cultural manifestations, cultural memory, regional culture

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U OSIJEKU

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja _____ potvrđujem da je moj

rad _____ pod _____ diplomski
_____ naslovom

_____ te _____ mentorstvom
_____ rezultat

isključivo mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranog rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog/diplomskog rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanove.

U Osijeku, _____

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD.....	6
2. POJAM I ZNAČENJE KULTURE	2
3. KULTURNA BAŠTINA	4
3.1. Materijalna baština	5
3.2. Nematerijalna baština	6
3.4. Pojam folklor	10
3.5. Kultura, baština, folklor	11
4.1. Kulturni identitet.....	12
4.2. Kulturna memorija	15
5. REGIONALNA KULTURA.....	19
6. KULTURA I RURALNI RAZVOJ.....	22
6.1. Važnost ruralnih sredina u očuvanju kulture	25
7. FESTIVALI I MANIFESTACIJE TRADICIJSKE KULTURE	26
7.1. Festivali	26
7.2. Manifestacije.....	28
8. PRIMJER KULTURNO-UMJETNIČKE MANIFESTACIJE	30
8.3. Program Ižimače – od osnivanja do danas	39
9. ZAKLJUČAK.....	48
LITERATURA	50

1. UVOD

U ovom diplomskom radu istražuju se specifičnosti regionalne kulture kao dijela nacionalne kulture. Uz pomoć različitih kulturnih teorija pokušava se dokazati teza da su kulturno-umjetničke manifestacije, posebice one dugoga trajanja, nositeljice očuvanja kulturne baštine i oblikovanja kolektivne kulturne memorije. Kultura nije nužno samo materijalna, nešto što se može dodirnuti, osjetiti, pokazati; kultura je i mnogo više, ono neopipljivo, duhovno, emocionalno – dakle, nematerijalno.

U prvom poglavlju rada ukratko su dane definicije pojma kulture relevantnih autora koji su postavili temelje proučavanja toga izrazito kompleksnog pojma.

Drugo poglavlje govori o kulturnoj baštini, njenoj važnosti, ali i oblicima u kojima dolazi. Osim govora o kulturnoj baštini donosi se i definicija folkloru koja je u ovom radu od velike važnosti.

U trećem poglavlju ovoga rada istražuje se regionalna kultura kao i važnost ruralnih sredina. Nakon toga istražuju se pojmovi festivala i manifestacija uz definiranje pojma kulturne memorije.

Četvrto poglavlje govori o kulturnom identitetu, definicijama i shvaćanjima identiteta te kulturnoj memoriji, na koji se način stvara i kako se shvaća u zajednici.

Peto i šesto poglavlje orijentiraju se prema regionalnoj kulturi te kulturnom razvoju, na koji način kultura sudjeluje u razvoju zajednice, ali i utječe na cjelokupni turizam jedne zemlje.

Sedmo poglavlje opisuje pojam manifestacije, oblike manifestacija, njihovu važnost za zajednicu i življenje te je ujedno i uvertira u opisivanje manifestacije koja je polazišna točka ovoga rada.

Zadnje poglavlje ovoga rada bavi se istraživanjem konkretne kulturne manifestacije pod nazivom „Ižimača“ u kojemu se pokušava dokazati hipoteza postavljena na početku rada. Dan je uvid u kulturni sadržaj manifestacije u kojemu se prikazuje na koji način kulturne manifestacije jesu čuvari tradicije i na koji način pomažu određenim segmentima kulture da postanu dio kulturne memorije jedne zajednice.

2. POJAM I ZNAČENJE KULTURE

Pojam kulture se i u današnjim kulturnim teorijama aktivno proučava te se pokušava objasniti, ovisno iz kojeg znanstvenog područja je fokus upravljen prema tome pojmu. S obzirom na rečeno, mnogo je i definicija koje pojašnjavaju taj termin i njegovo značenjsko polje. Samim time vidljivo je koliko je kultura kompleksan pojam, ali kroz povijest društva i civilizacije zapravo i promjenjiv pojam. Važno je napomenuti kako kultura nije statična, već se stalno nadograđuje. Tijekom toga procesa nešto i gubi, ali se razvija i fluidna je, kako u vremenu tako i u prostoru. Sveučilišni profesor Iko Skoko u svojem je radu „Pojam i definicija kulture“ donio prema osobnom izboru velik broj definicija pojma kulture, kao i njegovo etimološko tumačenje, a što je važno za što bolje razumijevanje pojma. Skoko, dakle, piše: „Kao i u drugim jezicima (...) riječ kultura u hrvatski je došla iz latinskoga jezika i to od imenice *cultura, ae, f.* Ta pak imenica vuče korijene od glagola *colo, colere, colui, cultum* što znači: njivu ili nešto drugo obrađivati ili gnojiti. Prema tome, kultura u klasičnom latinskom jeziku znači: obdjelavanje, sađenje, gnojenje, njegovanje, poljodjelstvo, gospodarstvo, gojenje, obrazovanje, ćudoredna obrazovanost, štovanje, počitanje, traženje milosti u uzmožnika, umilavanje, dodvoravanje.” (2009: 365)

Nakon etimološkoga određenja pojma, Skoko dalje piše kako se o kulturi teorijski razmišlja već od 18. stoljeća, a: „Jedna od starijih definicija jest ona E. Taylora u djelu *Primitivna kultura* iz 1871. godine: 'Kultura i civilizacija su složena cjelina, koja obuhvaća znanje, nauku, vjerovanja, umjetnost, pravo, moral, običaje i sav druga umijeća i navike koje je stekao čovjek kao član društvene zajednice.'” (2009: 366)

Zasigurno jedna od najpoznatijih i najcitiranijih definicija kulture jest upravo definicija koju je dao E. Taylor još krajem 19. stoljeća. Kasniji su se teoretičari s pravom pitali je li kultura samo skup vjerovanja i navika koje je pojedinac stekao kao član zajednice ili je kultura dinamična, promjenjiva, razvija se.

Engleski kritičar i teoretičar kulture Terry Eagleton u svom djelu „Ideja kulture“ obrazlaže promišljanja Raymonda Williamsa oblikovana šezdesetih godina 20. stoljeća, a koji kulturu objašnjava na tri načina. Grdešić (2002), kako je navedeno u radu Eagletona (2000) objašnjava da prvo razumijevanje kulturu gleda kroz prizmu civilizacije i univerzalne ljudskosti. Druga teorija kulturu na određeni način izjednačava s umjetnošću, a treća govori o

kulturi kao načinu života. Gledajući prethodno navedenu definiciju E. Taylora koji je kulturu objasnio kroz pojmove znanja, nauke i vjerovanja, vidljivo je kako se u Williamsovom deifiniranju kulture vidi određeni pomak i kultura se gleda u puno širem smislu. Prema Williamsovu tumačenju kulture kao načinu života, oblikovale su se suvremene kulturne teorije te ćemo prema takvom tumačenju i u radu razumijevati pojam kulture. Upravo je način života pojedinca, a onda i zajednice u kojoj taj pojedinac živi, dio oblikovanja lokalne i regionalne kulture unutar koje prepoznajemo kulturno-umjetničke manifestacije kao čuvarice kulturne baštine i važan čimbenik u oblikovanju kolektivne memorije.

3. KULTURNA BAŠTINA

Ne može se govoriti o kulturi i njenom značaju za neku nacionalnu ili lokalnu zajednicu, a da se u priču ne uvede i pojam kulturne baštine. U prethodnom je poglavlju rečeno da je pojam kulture izrazito kompleksan i nemoguće ga je opisati samo jednom definicijom. Prema tome se i termin kulturne baštine već duže vrijeme opisuje i objašnjava određenim definicijama, a sve kako bi se u konačnici uspjeli razlikovati elementi koji ju sačinjavaju. Kultura se svakodnevno mijenja i nadograđuje pa tako i ostale kategorije moraju biti u skladu s vremenom. Upravo zato što se kultura razvija i fluidna je, dopuštala je u prošlosti, ali dopušta i danas promjene unutar kulturnoga polja. Hrvatski dijalektolog Joško Božanić u svom radu pod nazivom „Kultura sjećanja i strategija zaborava“ govori o pojmu baštine, etimologiji same riječi, ali i od čega se sastoji (kulturna) baština, a što je relevantno za ovaj rad: „U hrvatskom jeziku riječ 'baština' dolazi od riječi 'babo' – otac: babo + ština > babština > bapština > baština = očevina, naslijeđe po ocu. Današnji pojam 'baština' postao je veoma širok i neodređen. Tradicionalno poimanje baštine uključuje pretežno materijalnu kulturu, pokretnu i nepokretnu. Veliki iskorak prema proširenju pojma baštine na nematerijalnu sferu postigao je UNESCO svojom Konvencijom o zaštiti nematerijalne kulturne baštine iz 2003. Nematerijalna kulturna baština, prema UNESCO-voj definiciji obuhvaća sljedeća područja: a) usmena predaja i izričaji, uključujući jezik kao sredstvo komunikacije nematerijalne kulturne baštine, b) izvedbene umjetnosti, c) običaji, obredi i svečanosti, d) znanje i vještine vezani uz prirodu i svemir, e) tradicijski obrti.” (Božanić, 2014: 341).

Kako je ranije rečeno, neki od oblika nematerijalne kulturne baštine su i običaji, obredi i svečanosti te čine velik dio kulture neke društvene zajednice, ali često ne dobivaju istu pažnju kao na primjer određeni spomenici kulture koji su dio materijalne kulturne baštine.

U diplomskom radu koji nosi naziv „Hrvatska materijalna baština pod zaštitom UNESCO-a u osnovnoškolskom obrazovanju“ Maja Ištuk donosi razmišljanje o tome što sve čini baštinu te zaključuje kako je za opstojnost baštinjenoga potrebna sustavna briga za njezino očuvanje: „Baština je ukupnost iz prošlosti sačuvanih i njegovanih kulturnih dobara. Njena glavna značajka je čuvanje i njegovanje svega onoga što su nam naši preci ostavili, kao kulturu, tradiciju, zavičajnu mudrost. Svako područje na svijetu posjeduje baštinu. Ona bi trebala predstavljati temelj zajednice, ali isto tako i biti čvrsta veza sa

prošlošću.” (Ištuk, 2016:6) Na temelju navedenoga može se zaključiti kako je glavna značajka baštine upravo njezino očuvanje i briga za kulturu nastalu u prošlosti, ali s velikim naglaskom na budućnost koja može biti stabilna samo osvještavajući svoju tradicijsku kulturu te kulturni identitet neke zajednice. Naglasak na budućnost odnosi se na očuvanje baštine za generacije koje dolaze upravo u svrhu očuvanja nacionalnog identiteta i kulture određene zemlje ili zajednice ljudi. O važnosti kulturnoga nasljeđa za jačanje nacionalnog kulturnog identiteta piše i povjesničar umjetnosti Davor Stipan u radu pod naslovom „Kulturna baština kao žrtva vremena“. Autor tako kaže: „Kulturno nasljeđe koje posjedujemo i čiji smo baštinik vjekovima višestruki je civilizacijski kontekst koji nas definira, identificira i izgrađuje. Njegova slojevita protkanost i sveprisutnost diljem ekumene zadužuje nas te predodređuje kao odgovorne čuvarke svih njegovih pojavnosti. Upućujući na elementarne humanističke, povijesne, religijske i općeljudske pretpostavke i na delikatan nas način definirajući kao individue svjesne svoje prošlosti, produkte kulture primorani smo na egzaktni i stručan način valorizirati, zaštititi i konzervirati. Ujedno, svoje spoznaje trebamo kontinuirano proširivati, probleme aktualizirati, a stečena znanja i metode zaštite prenositi budućim naraštajima.” (Stipan, 2012: 55)

Ljudska je zajednica važan čimbenik posredovanja kulture jer mi kao pojedinci imamo moć utjecati na razvoj kulture, ali i njezinu propast i zaborav. Ljudi u zajednici koji prepoznaju određene elemente kao svoju kulturu imaju moć tu kulturu oblikovati i na taj način ju sačuvati od zaborava, odnosno utisnuti ju u kulturnu memoriju iste te zajednice. Isto tako, ako određeni čimbenici više nemaju svoje mjesto u kulturi življenja neke zajednice, ista ta zajednica ima moć to odbaciti i samim time taj dio kulture pada u zaborav jer više nije dio svakodnevnog življenja kulture. Kada se u povijesti počeo javljati interes za pojam kulture, njen značaj za zajednicu i individue, tada je i započeo proces očuvanja kulture, ali i istraživanja kulture koja više ne postoje (kao i pitanje zašto). Neupitno je da kultura u svim svojim kategorijama izravno utječe na život pojedinaca, samim time i život cijele zajednice, stoga je svima u interesu da se kultura i kulturno nasljeđe (sa)čuvaju od zuba vremena i ne prepuštaju zaboravu.

3.1. Materijalna baština

Materijalna baština je vidljiva, prepoznata od strane zajednice i često se u nju ulaže više financijskih sredstava nego u nešto što je neopipljivo i nematerijalno. U svom diplomskom radu „Hrvatska materijalna baština pod zaštitom UNESCO-a u osnovnoškolskom

obrazovanju“ studentica Maja Ištuk navodi na koje vrste se baština dijeli te govori nešto više o kulturnoj baštini Hrvatske općenito: „Vrlo često može se čuti da materijalnu baštinu dijelimo na pokretnu i nepokretnu materijalnu baštinu. Pokretna baština obuhvaća sve predmete koji su povezani s ljudskom kulturom te umjetnine poput slika i kipova, ali i predmete primijenjene umjetnosti i obrta poput nakita, posuđa i liturgijskih predmeta, stari novac, stare knjige i tome slično.” (2016;16)

Kada je riječ o kulturnoj baštini, pokretna materijalna baština najprepoznatljivija je u kolektivnoj memoriji neke zajednice. Većinom je riječ o umjetničkim slikama, povijesnim artefaktima poput posuđa, nakita ili drugih stvari koje su obilježile kulture prije nas.¹ „Republika Hrvatska trenutno se može pohvaliti s osam lokaliteta uvrštenih na Popis svjetske baštine. Nacionalni park Plitvička jezera jedini je hrvatski lokalitet na Listu uvršten zbog svoje prirodne baštine dok je preostalih sedam na listu uvršteno kao kulturna baština. Kulturnu baštinu predstavljaju: Dioklecijanova palača u Splitu, Stari grad Dubrovnik, Stara jezgra grada Trogira, Eufrazijeva bazilika u Poreču, katedrala sv. Jakova u Šibeniku, Starogradsko polje na Hvaru te Stećci.“ (Ištuk, 2016:16-17)

Uvrštavanje lokaliteta, zgrada ili drugih predmeta u kategoriju materijalne baštine ne ovisi samo o pojedincima, nego o cijeloj zajednici; prepoznaju li oni te određene stvari kao dio svoje kulture i baštine ili ne: „Što će se smatrati kulturnom baštinom, i time vrijednim zaštite, uvelike ovisi o društvenim prilikama i trenutnoj kulturnoj svijesti u društvu, ali također i o suvremenim umjetničkim tendencijama.” (Ištuk, 2016: 6)

3.2. Nematerijalna baština

Glavna tajnica hrvatskog povjerenstva za UNESCO i voditeljica službe za UNESCO u Ministarstvu kulture, Rut Carek, u radu „Nematerijalna kulturna baština – UNESCO i njegova uloga“ definira pojam nematerijalne baštine kao i ulogu UNESCO-a u njezinu očuvanju: „Nematerijalna baština po svojoj definiciji obuhvaća običaje, vjerovanja, znanja, vještine i pojavnosti duhovnog stvaralaštva koje se prenose predajom, a društva, grupe ili pojedinci prepoznaju ih kao svoju baštinu.” (2004: 69) Govoreći o nematerijalnoj baštini kao dijelu baštinske kulture, može se zaključiti da je u velikoj mjeri raznovrsna i da je češće

¹ U radu autorice Ištuk nailazimo na podsjetnik kako: „Iako se u većini situacija na sam spomen baštine prvenstveno misli na kulturnu baštinu, bitno je spomenuti i prirodnu koja prema Konvenciji o svjetskoj kulturnoj i prirodnoj baštini (Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, 1972.) označava prirodne odlike. Prirodne odlike se sastoje od bioloških, geoloških i fizičkogeografskih formacija koje su od izuzetne svjetske vrijednosti s gledišta znanosti, zaštite i očuvanja prirode i prirodnih ljepota.” (2016: 7)

podložna promjenama u vremenu. Riječ je pak o tome da se kultura s vremenom mijenja, mnoge stavke koje prije nisu ulazile u pojam kulture zajednice, sada pronalaze svoje mjesto na toj listi. Osim toga, mnogobrojne stvari se tek danas prepoznaju kao neizostavan dio kulture i samim time ulaze u dio nematerijalne baštine kao što su, na primjer, brojni poddijalekti kojima prijeti izumiranje. Upravo na taj način, prepoznavanjem nečega kao vrijednog dijela kulture zajednice, može se spriječiti potpuni zaborav o kojemu će kasnije biti nešto više rečeno. Carek nadalje piše: „Usmena i nematerijalna kulturna baština međunarodno je prepoznata kao bitna i vitalna odrednica očuvanja kulturnog identiteta. Njezinim očuvanjem promiče se i razvija kulturna raznolikost i ljudska kreativnost. Ona ima značajnu ulogu u području nacionalnoga i međunarodnog razvoja te promiče toleranciju i prožimanje kultura. Nematerijalna kulturna baština prenosi se iz generacije u generaciju, a stalno je obnavljaju društvo i zajednica, u skladu sa zadanim uvjetima povijesnoga, kulturološkoga i socijalnog razvoja. U današnjem su globaliziranom svijetu mnogi oblici kulturne baštine u opasnosti od zaborava, ugroženi standardizacijom, oružanim sukobima, turizmom, industrijalizacijom, ruralnim egzodusom, migracijama i uništenjem okoliša.” (2004: 69) Prema navedenom vidljivo je da je ljudski faktor neizostavan u svemu tome, koliko u očuvanju, toliko i u prijetnji zaboravom. Najugroženija kategorija su usmene predaje poput pučkih legendi određenog kraja ili zajednice ljudi, a koje nikada nisu zapisane u svom izvornom obliku. Osim toga ugroženi su i lokalni govori i dijalekti malih mjesta koji zbog sve manje upotrebe odlaze u zaborav. O nematerijalnoj kulturnoj baštini ima govora i u ovome radu, s fokusom na kulturne manifestacije koje čuvaju i prezentiraju kulturnu baštinu.

3.3. Kulturna baština i turizam

Kulturna baština ima veliku ulogu u portretiranju zemlje i zajednice ljudi prema drugim zajednicama čije se kulturno nasljeđe razlikuje, a to se najviše odražava u području turizma. U radu će biti govora i o ulozi kulturne baštine na turizam zemlje, u našem slučaju Republike Hrvatske, ali i činjenici da turizam ima veliku ulogu u očuvanju baštine te kako je veza između turizma i kulture neizbježna. Sveučilišni profesor Robert Slunjski u radu „Turističko-geografski pristup u valorizaciji kulturne baštine“ objašnjava poveznicu kulturne baštine i turizma kao dvije kategorije koje su u jako bliskom odnosu: „Kulturna baština i turizam dva su usko povezana i po svom sadržaju vrlo kompleksna pojma. Kulturna baština pridonosi atraktivnosti određene turističke destinacije zbog čega je često i preduvjet izbora destinacije od strane turista. S druge strane, turizam je potreban kulturnoj baštini zbog

promocije turističke destinacije, izgradnje njezina identiteta preko dobara materijalne i nematerijalne kulturne baštine te kao element koji će osigurati sredstva za njezino očuvanje.” (Slunjski, 2017:165) Drugim riječima, kultura i kulturna baština u izravnoj su povezanosti, i jedna drugu nadopunjuju u smislu da turizam živi od kulture, a kultura na određeni način „preživljava” zbog turizma. Svjedoci smo činjenice kako je Hrvatska u zadnja dva desetljeća izgradila *brand* turistički poželjne zemlje upravo na kulturi i kulturnoj baštini. Ako se uzme primjer hrvatske obale i gradova koji imaju dugu povijest i ostatke materijalne baštine, vidljivo je koliko posjetitelji cijene netaknutu povijest i njeno ponovno oživljavanje. Iako je na turističkoj karti Hrvatske najviše u tom smislu upisana Dalmacija, otoci, ali i Istra, ostatak zemlje sve više uživa položaj poželjnih destinacija. Slavonija i Baranja kao regionalni prostor, a važan za ovaj rad, počinje razvijati turizam na malo drugačiji način od ostatka zemlje. Fokus je, dakako, i na materijalnoj, ali sve češće i na nematerijalnoj kulturnoj baštini koja nadopunjuje kulturno-turističku ponudu ove regije. Ruralna mjesta počinju sve više biti privlačna posjetiteljima kao oaze mira u kojima mogu doživjeti način življenja naših predaka. Slavonsko selo dobiva novu dimenziju, ne gleda se više kao primitivno mjesto življenja nižih slojeva, već kao izvor tradicije i kulture koja ima mnogo toga za ponuditi, od tradicijske glazbe i plesa pa sve do gastronomije po kojoj je Slavonija možda i najprepoznatljivija.

Izrazito važan segment kulturne baštine i samog turizma jest prihvaćanje zajednice određenih vrijednosti kao baštinskih: U tom smislu Robert Slunjski piše: „Valoriziranje kulturne baštine osim baštinskog dobra i turista uključuje i lokalno stanovništvo, koje je dio turističkog proizvoda. Lokalno stanovništvo mora participirati u upravljanju kulturnom baštinom jer njegov pozitivan odnos prema baštini osigurava i pozitivan odnos prema turistima. Ako se lokalno stanovništvo identificira s baštinom, tada se formira povoljno turističko okruženje u kojem stanovništvo ima ulogu posrednika u turizmu”. (2017:167) Zajednica ima veliku ulogu u shvaćanju i prihvaćanju kulture, isto kao i u njenom stvaranju. U današnje vrijeme kada je turizam pozitivna stavka u stvaranju prihoda, zna se dogoditi da se kultura previše komercijalizira i da se stvaraju lažne slike kulture zajednica koje u jednom dijelu niti ne postoje. Kultura se, nažalost, na određeni način prodaje posjetiteljima pod krivim navodima da je ta kultura upravo kultura te zajednice. Iz tog razloga zajednica mora valorizirati baštinu, biti aktivni sudionik u tome i dati potvrdu da je kultura koja se posjetiteljima prikazuje upravo kultura koju oni kao zajednica žive: „Razvojem kulturnog turizma pridonosi se promociji manje poznatih turističkih destinacija te jačanju nacionalnog i regionalnog kulturnog identiteta bez kojeg je danas teško valorizirati potencijal kulturne baštine u turističke svrhe.” (Slunjski, 2017: 165) Uzimajući u obzir rastući trend

prepoznavanja ostalih regija Hrvatske kao poželjnih, može se reći da je kultura od strane zajednice itekako prepoznata. Slavonija, koja se predstavlja kao zlatna regija, regija bogate gastronomije i veselih ljudi, upisala se na turističku kartu upravo prikazujući svoju kulturu življenja kao nešto distinktivno od ostatka zemlje. U svemu tome pomaže i kulturna raznolikost te regije, brojne nacionalne manjine koje svoju kulturu ponosno prikazuju i imaju suživot s kulturom mjesta u kojemu žive. Način na koji zajednica prikazuje svoju baštinu i tradiciju često se izražava kroz održavanje kulturno-umjetničkih manifestacija koje slave kulturu i prikazuju način života predaka. Iako Slavonija ima bogatu povijest i brojne ostatke materijalne baštine u smislu dvoraca, ladanjskih kuća i ostalih kulturnih dobara, dobar dio njih ostaje neiskorišten te se ne može prikazati kao dio turističke ponude na način da se dio toga oživi i prikaže kao i dalje živuća kultura. Upravo zato održavanje kulture življenja kroz manifestacije koje slave slavonske napjeve, tradicionalno ruho, pjesmu i ples, odličan su način za kreiranje turističkog proizvoda koji, osim što privlači turiste, čuva tu kulturu od zaborava i njeguje ju. Slunjski nadalje piše: „Kako bi nastao kulturnoturistički proizvod, najprije je potrebno stvoriti kulturne atrakcije. Kulturne atrakcije predstavljaju kulturne resurse koji svojim atributima privlače turiste i predstavljaju osnovu razvoja turizma nekog područja, a sam kulturnoturistički proizvod je skup materijalnih i nematerijalnih vrijednosti, kao i doživljaja posjetitelja koji su rezultat osmišljene prezentacije i valorizacije kulturnih resursa turističke destinacije” (2017:164) Kako citirani autor navodi, važno je stvaranje kulturnoturističkog proizvoda, ali prije svega važno je stvaranje atrakcije. Gledajući primjere iz Hrvatske, najčešće su to povijesni lokaliteti koji dobivaju svoj oblik i život kroz djelovanje zajednice, na što se ponovno uključuje važnost održavanja događaja koji bi te lokalitete oživjeli. Uzimajući primjer lokaliteta Arene u Puli vidljivo je kako sama po sebi ima određenu prepoznatljivost, ali održavanje gladijatorskih igara u Areni daje novu dimenziju prikazujući život ljudi nekada (kroz prizmu sadašnjice). U drugu ruku, ako se uzme primjer određenog mjesta u Slavoniji, kroz manifestacije u kojima se prikazuju pjesme i plesovi određenog kraja, daje se uvid u život kakav je bio prije, običaje i načine življenja, ali bez segmenta lokaliteta, prostor kao prostor tada je figurativan, za razliku od vremena. Profesorica menadžmenta Branka Stipanović u radu „Mjesto i uloga prostora u turizmu Trogira – primjer manifestacije srednjovjekovni festival“ govori upravo o određenom suživotu turizma i kulture i to pokušava dokazati na primjeru manifestacije: „U (...) nastojanjima vidi se težnja za razvojem zdrave 'simbioze' turizma i kulture, u kojoj kulturna baština predstavlja čimbenik za poticanje turističkih kretanja, a turizam osigurava sredstva za revitalizaciju i očuvanje kulturnih spomenika. Kako bi međupovezanost turizma i kulture bila dugoročno održiva, važno je to da

kulturni turizam nema obilježja masovnosti, uniformiranosti i eksploatacije, odnosno da lukrativni motivi i motivi očuvanja kulturne baštine budu u međusobnoj ravnoteži.” (2015: 656)

3.4. Pojam folklor

Osim pojma kulture i kulturne baštine, a često vezano upravo za pojam regionalne kulture, nailazimo i na termin „folklor”. Iako ih se često koristi kao bliskoznačnice, pojmovi kulturne baštine i folklor se razlikuju. Hrvatska etnologija Dunja Rihtman-Auguštin u radu „Folklor, folklorizam i suvremena publika“ daje definicije folklor koji su važne i ovaj rad, a osvjetljava jednu novu kategoriju: „Folklor može biti definiran kao narodna umjetnost, umjetničko stvaralaštvo koje proizvodi narod, u čistom izvornom obliku.(...) Folklor može također biti definiran kao stvaralaštvo ljudskih grupa koje usmeno komuniciraju (gdje svatko svakog pozna).” (1978: 21) Iz navedene definicije vidljiva su mjesta razlike, ali i dodirne točke među pojmovima.

Prema navedenim definicijama Rihtman-Auguštin, od prije 45 godina vidimo da termin folklor predstavlja i ljudsko stvaralaštvo, najčešće u obliku plesa, običaja i uvjerenja, a koje jest dio kulturne baštine te samim time i kulture određene zajednice koja tu kulturu prepoznaje kao vlastitu.

U završnom radu „Folklorni festivali i čitanje grada“ Martina Mujić također daje uvid u definiciju folklor i njegovo tumačenje: „Ovaj vrlo široki pojam dolazi od engleske riječi *folk* što znači puk, narod i *lore* što znači nauk, znanje. Izraz folklor prvi je put upotrijebio William Thoms 1846. godine u engleskom časopisu *Athenaeum*, misleći na narodno znanje The. U popularnoj upotrebi, folklor označava aspekte koji se u primijenjenim oblicima pojavljuju u gradskoj kulturi, tj. izvedbi scenski adaptiranih pjesama i plesova, izrađenih rukotvorina itd.” (Mujić, 2018:7) Na temelju navedenog možemo razumjeti kako folklor može biti i tek jedan oblik ljudskog djelovanja na kulturu, to jest na njeno stvaranje i održavanje. Prema tome, folklor nije nužno kulturna baština, ali može biti njezin dio, a samim time i dio kulture naroda koji taj folklor njeguju: „Sve ljudske posebitosti te posebitosti nekoga kraja skupljeni su u pojam folklor. Ljudska psiha, govor, ritam, podneblje neki su čimbenici koje folklor nekoga kraja prikazuje. Narodna melodija koja se čuje, negdje u pejzažu nosi sa svojom melodijom i dio atmosfere krajolika s kojim neposredno živi i od kojeg je autentično izrečen. Dakle, ako se želi emocionalno doživjeti i glazbeno realizirati jedan kraj te zbivanja u njemu, treba duboko

proučiti atmosferu i psihologiju dotičnog kraja, njegovih ljudi i prirode s kojom su oni tako neposredno stopljeni. Folklor ne nameće nikakve dogme i propise, on omogućava potpunu slobodu umjetniku u njegovom stvaranju i interpretiranju.” (Mujić, 2018:7) Kako sama autorica navodi, folklor kao stvaralaštvo najbolje se može opisati i emocionalno doživjeti kroz ljude koji ga njeguju i koji ga žive.

3.5. Kultura, baština, folklor

S obzirom na to da su u radu definicije kulture, kulturne baštine, nematerijalne i materijalne baštine kao i folklor, treba ukazati i na činjenicu kako u znanstvenim i stručnim krugovima danas dolazi do preispitivanja odnosa među tim pojmovima, posebice među pojmom kultura i baština. Ravnateljica Etnografskog muzeja Istre Lidija Nikočević u radu pod nazivom „Kultura ili baština – problem nematerijalnosti“ prikazuje problem nematerijalnosti kulture i način na koji etnolozi pristupaju toj kategoriji. Njeno definiranje problematike važno je u shvaćanju odnosa među pojmovima kulture i baštine, ali i folklor: „Kada je prije petnaestak godina sintagma 'nematerijalna kulturna baština' počela istiskivati riječ 'folklor', mnogi etnolozi su to doživjeli kao pozitivan razvoj.(...) Ipak, riječ 'baština' u navedenoj sintagmi nije bez problematičnih konotacija: ponekad se među antropolozima može čuti uzrečica s gotovo anegdotalnim prizvukom koja glasi: 'Baština počinje kada kultura prestaje'. Doista, bez obzira što izgleda staro, baština je zapravo nešto sasvim novo. To je novi način kulturnog stvaralaštva u sadašnjosti koji ima svoje korijene u prošlosti.” (Nikočević, 2012:7) Iz navedenog citata vidljivo je kako dio antropologa i etnologa smatra kako je baština nešto novo, stvoreno danas, ali da svoje uporište ipak ima u prošlosti. Drugi dio antropologa i etnologa pak smatra kako oko te sintagme ne treba uopće biti nedoumice niti bi se pojmovi trebali mijenjati jer svaki pojam zasebno ima svoju definiciju i jasno je na što se odnosi kada se kaže da je nešto dio kulturne baštine. U tekstu je prethodno već navedeno da kada se nešto klasificira kao dio kulturne baštine tada se aktivno radi na njegovoj zaštiti i očuvanju: „Ipak je zbunjujuće bilo to što se, usprkos uporabi riječi 'baština', stalno naglašavalo da je riječ o 'živim tradicijama', a ne o onim zamirućim, koje nisu predmet bavljenja unutar takvog pristupa. Riječ je o jednom od paradoksa te paradigme, jer ukoliko je određeni fenomen vitalan, onda i ne treba očuvanje; ukoliko je, pak, gotovo mrtav, onda mu očuvanje neće pomoći, a nije niti od interesa za navedeni pristup.” (Nikočević 2003:62)

Upravo ovdje je vidljiva mala opreka do koje se dolazi kada se o kulturi govori kao o živoj pojavi, ali ujedno i umirućoj koja često treba zaštitu kako ne bi postala zaborav. Na

temelju toga brojni autori dolaze do dileme treba li se baštinu smatrati odumirućim dijelom kulture koju treba zaštititi i postaje li ona živi dio kulture kada se zaštititi.

4. KULTURNI IDENTITET I KULTURNA MEMORIJA

4.1. Kulturni identitet

Kada je riječ o kulturi neke zajednice potrebno je definirati i pojam kulturnoga identiteta jer: „Hall određuje identitet kao „točku susreta, spoj djelovanja i diskursa koji ih nastoje objasniti, i koji nas pozivaju kao društvene subjekte djelomičnih diskursa, te procesa koji proizvode subjektivnosti, koji nas konstruiraju kao subjekte koji se mogu izraziti.“ (Hall, 1996:5 prema Cifrić, Nikodem, 2006:174) Različite su teorije tvorbe identiteta, a u nastavku će se više govoriti o dvije, esencijalističkoj i antiesencijalističkoj. Teoretičarka književnosti i kulture Kristina Peternai Andrić u članku „Teorija o tvorbi identiteta“ navodi na koje se sve načine identitet stvara i kakva je njegova poveznica s kulturom: „U identitetu, bilo pojedinca, bilo grupe, prepoznaje se odraz neke unutarnje suštine, svojstva, esencije ili kakvoće. Subjekti se doživljavaju kao 'prirodni' i čvrstih identiteta, tvori ih nešto u njima duboko ukorijenjeno, nerijetko skriveno (nevidljivo i neopipljivo) i nepromijenjivo. Esencijalizam se poziva na 'prirodnost' i 'zdrav razum' tvrdeći pritom da su subjekne pozicije lišene društvenog utjecaja.“ (2021:19) Prema esencijalističkoj teoriji, identiteti su čvrsto ukorijenjeni, rijetko promjenjivi i nešto što svoje korijene vuče dublje iz prošlosti i tako ostaje. Peternai Andrić (2021), kako je navedeno u radu govori o tome da se djelatnost subjekta opisuje kroz pripisane identitetne attribute odnosno povezuje se s biološkim determinizmom. Govoreći o tome esencijalistička teorija navodi kako genetsko nasljeđe oblikuje identitet pojedinca, a samim time i zajednice. Prema toj teoriji identitet je čvrst, nepokolobljiv i postoji sve dok postoji subjekta. Esencijalističko stajalište gleda se više kroz prizmu objektivizma, sve što se smatra identitetom naslijeđeno je od prije i ne treba se mijenjati njegova izvornost. Temeljeno na opisu esencijalističke teorije dolazi do određene generalizacije pojedinaca i njihova shvaćanja, primjerice može se generalizirati kako su žene osjećajnije i skrbnice obitelji, a muškarci temperamentni i ratnici, upravo iz razloga jer je to kroz vrijeme upisano kao takvo: „Esencijalističko viđenje svijeta i poimanje subjekta leži u temelju proizvodnje stereotipa: žene su brižne, muškarci grubo; pripadnici jedne nacije radišni, drugi lijeni, bijelci nadmoćni

onima druge boje kože...(...)" (Peternai Andrić, 2021:21) Takvo poimanje identiteta kao čvrsto ukorijenjenog u pojedincu, dovelo je do toga da su kroz povijest određene zajednice bile superiornije naspram drugih samo zbog toga što im je to upisano kao identitet.

Razvojem kulturalnih studija i rastućim interesom za proučavanje fenomena kulture, javljaju se i teoretičari koji objašnjavaju kako se može definirati kulturni identitet. Sociolog Rade Kalanj u članku „Zov identiteta“ govori o teorijama kulture i kulturnog identiteta kroz prizme esencijalizma i antiesencijalizma: „(...) koliko god bili „sudbinski“ povezani, pojmovi kulture i kulturnog identiteta ne mogu se jednostavno poistovjećivati. Kultura se može zbivati i bez identitetske svijesti, a identitetske strategije mogu neku kulturu toliko preoblikovati da ona više nema mnogo zajedničkog s onim što je prethodno bila. Kultura se dobrim dijelom gradi na nesvjesnim procesima, a identitet na simboličkim oprekama i nužno svjesnim normama pripadnosti.“ (2003: 53) Gledano opet sa stajališta esencijalizma, kulturni identitet se shvaća kao skup obilježja, vjerovanja, navika, bioloških obilježja koji je ukorijenjen u pojedincu, a koji je pojedinac naslijedio od predaka. Kako se cijeli taj pristup gleda objektivistički, teško je svrstati ga u suvremeni svijet gdje je sve fluidno i sklono promjenama, tako objektivno shvaćano kulturni identitet koji je sklon promjeni ne shvaća se kao identitet: „Prema mišljenju objektivista, grupa bez vlastitog jezika, vlastite kulture, vlastitog teritorija, pa i vlastitog fenotipa ne može se konsituirati kao etno-kulturna grupa te je, prema tome, lišena autentičnog kulturnog identiteta.“ (Kalanj, 2003:55)

Nasuprot esencijalističkom pristupu i objektivizaciji pojavljuje se antiesencijalizam, odnosno subjektivizam: „Antiesencijalistički teoretičari odbacuju teze o identitetu kao prirodnom, nepromjenjivom i potpunom te identitet promatraju kao promjenjivu kategoriju, štoviše kategoriju koja je uvijek u nastajanju, pa time i nestabilnu, ovisno o kontekstu, specifičnu za pojedino vrijeme i mjesto, bez čvrste jezgre i fragmentiranu...(...)" (Peternai Andrić, 2021:22) Vidljivo je iz navedenog citata kolika je razlika u dva stajališta poimanja identiteta, prvi koji smatra identitet čvrstim bez obzira na vrijeme i prostor te drugo stajalište koje poima identitet kao promjenjivu kategoriju. Gledajući kulturni identitet kroz prizmu te dvije teorije, također je vidljiva razlika. Kulturni identitet kroz prizmu esencijalizma bio bi iskonski i čist, nepromijenjen tijekom vremena te prostor na njega ne bi imao utjecaj. Ako identitet gledamo iz stajališta antiesencijalizma, tu se uviđa kako je identitet uistinu podložan kategoriji vremena i prostora, ali uz pretpostavku da je zajednici zajedničko barem jedno od navedenog: jezik, kultura, religija itd. Upravo je antiesencijalistička teorija tvorbe identiteta relevantna za ovaj rad u kojemu pokazuje kako se običaj koji se prenosi generacijama, na određenom prostoru mijenja i prilagođava vremenu u kojemu živimo.

Dovodi se u pitanje koliko je jednostavno za pojedinca shvatiti određenu kulturu kao dio svog identiteta i na koji način se taj proces odvija. Povjesničar umjetnosti Igor Loinjak u recenziji knjige „Identitet i kultura“ autora Mladena Lubusa, Line Veljaka i Ane Maskalan donosi svoje poimanje identiteta i njegove uloge u kulturološkom smislu: „[...] čovjek se prije svega definira odnosom prema svijetu i odnosom prema sebi: on je onaj predmet u svijetu koji određuje nutarnje istjecanje svijeta, nutarnju hemoragiju; on je subjekt koji mi se otkriva u tom izmicanju mene prema opredmećenju [...] u svakom trenutku drugi me gleda“ (Sartre,2006:320 prema Loinjak,2014: 82) Kako je i navedeno, u velikoj mjeri se gleda odnos “drugoga” prema nečemu, što može dokazati kako kategorija identiteta, pogotovo kulturnog, nije jednodimenzionalna. „Bez osobnog identiteta nema nikakva socijalna identiteta, ali i obrnuto: bez odredbe identiteta nekog kolektiviteta nema individua koje bi mogle pripadati tom kolektivitetu (jer svaka individua mora pripadati nekim skupinama i najmanje jednom kolektivitetu)“ (Veljak,201:56 prema Loinjak,2014:82) Iz navedenog je citata vidljivo da pojedinac ima veliku ulogu u stvaranju kolektivne svijesti za zajednicu jer identitet polazi od pojedinca pa tek se onda nastavlja na zajednicu ljudi. Slavistica i anglistica Jadranka Gvozdanić u radu „Jezik i kulturni identitet Hrvata“ piše: „Stvaranje i održanje identiteta uvijek pretpostavlja granicu, razgraničenje normi i vrednota koje su unutar identiteta od onih koje mu ne pripadaju, koje su izvan njega. Identitet pretpostavlja alteritet, granicu prema onom što mu ne pripada.“ (2010: 40) U prethodnim je tekstovima vidljiv odnos “drugoga”, osim odnosa pojedinca prema kulturi. Pojedinac koji osjeća pripadnost jednoj kulturi ipak ovisi o drugim pripadnicima te kulture, to jest o njihovom prihvaćanju dugoga. I individualni i kolektivni identiteti višestruki su, samo što su neki od njih uključivi, a drugi pak isključivi. Tako kolektivni identiteti poput majke, oca, brata i slično ne isključuju identitete pripadnosti nekim strukovnim, političkim ili kulturnim identitetima (...). Višestrukost identiteta ni u kome slučaju ne znači njihovu jednakovrijednost (mada je ovdje potrebno prije svega definirati prioritetne identitete, što ovisi o samome pojedincu, ali i socijalnim uvjetima u kojima živi). Uz daljnju razradu problematike individualnoga i kolektivnog identiteta Veljak na kraju dolazi do zaključka kako ne postoji mehanizam „kojim bi se diferenciralo metafizički utemeljene identitete od pluralno doživljenih i prakticiranih kolektivnih identiteta“ (Loinjak, 2014:82) Prema navedenom navodu vidljivo je kako identiteti uistinu mogu biti višestruki, ali i uključivi i isključivi. Kada je riječ o kulturnom identitetu svakako se može reći da pripada uključivom identitetu što daje odgovor na prethodno postavljeno pitanje, može li osoba osjećati pripadnost više kultura tijekom svog života. Gvozdanić dalje piše o kategoriji identiteta i njegovoj poveznici s kulturom: „Budući da se identitet nosi normama i

vrednotama i održava u kulturi, njegova je osnovica duhovne naravi. Identitet nije dan prirodno niti postoji zauvijek u istim granicama. On je, kako se u zadnjim desetljećima govori u zapadnoj literaturi, konstrukt.” (2010:40) Identitet kao konstrukt, u ovom slučaju društveni, nositelj je društvenih promjena, ali osim toga fleksibilan je u mjestu i prostoru. Uz ubrzano napredovanje svijeta i tehnologije, granice identiteta se pomiču i rastu, oblikuju se prema vremenu u kojemu živimo. Na isti taj način pojedinci oblikuju kulturni identitet vremena i prostora u kojemu žive, slijedeći pravila i norme koje određena kultura nosi sa sobom. “Od davnine je identitet vezan uz rod – plemenski pa poslije i narodni – služio održanju toga roda u teškim okolnostima dajući mu snage i opravdanja za kulturne vrednote. Norme i vrednote su se osobito održavale vjerom i prenosile s koljena na koljeno jezikom i simbolima. Znamo da se takvi simboli dijelom mijenjaju kroz vrijeme, da se isti pojmovi u drugom vremenu drugačije vrednuju.” (Gvozdanić,2010:40) Iako se granice kulturnog identiteta mogu mijenjati kroz vrijeme, promjena se najčešće odvija sporije upravo zbog vrednota koje kultura sa sobom nosi i koje su duboko ukorijenjene u određeno društvo. Osim toga određeni elementi kulture gube svoju važnost u drugom vremenu jer zajednici više nisu relevantni, a ako postoji potreba za tim, isti ti elementi se prilagođavaju kako bi bili ukorak s vremenom.

4.2. Kulturna memorija

Uz teorijske pojmove poput kulture, kulturne baštine i folkloru u ovom je radu fokus stavljen i na pojam kulturne memorije. Mišljenje je sljedeće: uspostavljanje te dugoročno održavanje kulturno-umjetničkih manifestacija koje čuvaju i promiču folklornu te drugu kulturnu baštinu nekog kraja ili regije svojim djelovanjem utječu i na oblikovanje kulturne memorije kolektiva. Zaštita kulturne baštine neke zemlje, regije, grada ili sela, važan je čimbenik za razvoj zajednice. Društvene zajednice u mjestu u kojemu žive, njeguju svoju kulturu i time ju pokušavaju očuvati od zaborava. Skup običaja, govora, napjeva, tradicionalnih plesova i slično, dio su folkloru i kulturne baštine određenog mjesta koju zajednica priznaje kao svoju, a kao takvu ju prepoznaju i drugi. Kako bi se u vremenu fluidnoga identiteta očuvali temelji onoga što nazivamo kulturni identitet veoma su važni pojmovi i sjećanje, odnosno kulturna memorija. Brojni običaji koje mi danas poznajemo postali su dio kolektivnog kulturnog sjećanja prenoseći se usmeno tradicijski, s koljena na koljeno, ali i zapisima. Sveučilišna profesorica Ivana Žužul u radu „Pamćenje, sjećanje i zaborav: figure oblikovanja nacionalne kulture“ govori o kategoriji sjećanja i zaborava te njihovom utjecaju na stvaranje kolektivne svijesti, odnosno kulturne memorije određene zajednice. U nastavku daje se definicija

sjećanja relevantna za ovaj rad jer sjećanje kao kategorija je izrazito važno u stvaranju kolektivne kulturne memorije: „(...) sjećanje nije ponovno pobuđivanje neizbrojivo utvrđenih, beživotnih i fragmentarnih tragova. Ono je imaginativna rekonstrukcija ili konstrukcija izgrađena iz odnosa između našeg stava prema ukupnom djelatnom mnoštvu organiziranih reakcija ili iskustava iz prošlosti i malog istaknutog detalja koji se obično pojavljuje na slici ili u jezičnoj formi. Prema tome, ono teško da je ikad doista točno, čak i u najosnovnijim slučajevima rekapitulacije po sjećanju.” (Foster, 2009, np prema Žužul, 2011: 40)

Sjećanje u psihologiji se može definirati kao kognitivna funkcija, ali u kulturi taj pojam se tumači na drugačiji način. Kako je gore navedeno, to je rekonstrukcija ili konstrukcija naših reakcija ili iskustava iz prošlosti, a samim time ono ne mora nužno biti točno. Sjećanje svakog pojedinca je individualni proces i svaka osoba određenu situaciju može protumačiti na drugačiji način i samim time imati različito sjećanje u odnosu na drugog pojedinca. Sjećanje je, dakle, individualno, no u području kulture razaznajemo i tzv. kolektivno sjećanje.

Kultura danas fluidna je i promjenjiva, a pojedine se zajednice veoma trude svoje kulturno, tradicionalno pa i folklorno naslijeđe sačuvati od zaborava. Treba reći i da je proces zaborava prirodan te pojedinac, ali i sama zajednica, neke segmente svoje baštine ne mogu sačuvati ili za to kao kolektiv više nemaju interesa. Kustosica i sveučilišna profesorica Andriana Benčić u svom radu „Teorijska konceptualizacija kolektivnih sjećanja u sociologiji i srodnim društvenim znanostima“ govori upravo o kolektivnom sjećanju i načinu na koji se stvara kolektivno sjećanje. Kako se u ovom radu govori o važnosti postojanja kolektivnog sjećanja, a u svrhu očuvanja baštine, njeno definiranje istoga je važno jer prikazuje potrebu i važnost proučavanja procesa stvaranja kolektivnog sjećanja: „Kolektivna sjećanja sagledavaju se kao dinamičke i promjenjive strukture značenja o prošlosti za koje se interes pojavljuje zbog potreba o tome u sadašnjosti, odnosno kao odgovor na društvene i političke faktore u sadašnjosti. Nadalje, kolektivna sjećanja konstruiraju se na raznim društvenim razinama koje su hijerarhijski određene te se sjećanja istodobno predstavljaju, interpretiraju i prihvaćaju među društvenim akterima među kojima političke elite imaju primat nad njihovim tumačenjima, a ostali društveni akteri teže artikuliraju svoj glas na tzv. bojnopolju memorije.“ (Benčić, 2015: 1) Iz ove je definicije vidljivo isticanje odnosa prošlosti naspram sadašnjosti, ali isto tako i pozicija moći. Naime, navodi se kako društvene elite ipak imaju nadmoć u kreiranju toga sjećanja.

Ako se govori o sjećanju, mora se spomenuti i kategorija zaborava koja je izrazito važna u kulturnom smislu. Govoreći o zaboravu kao prirodnom procesu može se reći kako je to

neizbježan proces kojim se na određeni način odstranjuju nepotrebne stvari, gledajući kulturološki dio. Naravno, zajednica kroz svoj razvoj prolazi kroz prirodni proces zaborava i to je često vidljivo u nekim običajima koji danas više nemaju mjesto u svakodnevnom životu, ali vidljivo je i na primjerima kako se određeni običaji, koji su bili dio zaborava, danas uz napor zajednice ipak vraćaju u kulturu i ponovno dobivaju svoje mjesto kao dio te kulture.

Uzimajući kao primjer kulturne manifestacije određene regije, u ovom slučaju odabrana je regija Slavonije, vidljivo je na koji način se upravo kroz kulturne manifestacije običaji i sve druge kategorije kulture pokušavaju spasiti od zaborava. Zajednica ljudi, koja ima cilj spriječiti proces zaborava, pokušava kroz aktivni rad i oživljavanje tih običaja prikazati život kakav je bio prije.

Zaborav ne mora nužno značiti da će određeni običaj zauvijek nestati i da se neće nikada vratiti u kulturu, zaborav može biti i privremen, što dokazuje činjenica da se sve više kulturnih manifestacija okreće upravo „zaboravljenim“ običajima koji trebaju revitalizaciju: „U okviru nekadašnje povijesti-pamćenja, prošlost se percipirala kao da uistinu nije prošla. Mogao ju je oživjeti postupak prisjećanja, a sama je sadašnjost na svoj način postajala nastavkom i aktualizacijom prošlosti (...). Taj se odnos prekinuo. Prošlost nam se nadaje kao radikalno drugo, kao svijet od koga smo zauvijek odsječeni. Kad postajemo svjesni provalije koja nas od nje dijeli, priznajemo istinu o našem pamćenju – operacijom koja ga odjednom ukida.“ (Normo, 2006: 34 prema Božanić, 2014: 342) Govoreći o prošlosti i sjećanju, autor piše o odnosu koji se naglo prekinuo, način percipiranja prošlosti gleda se iz konteksta prekinutog odnosa koji postoji samo kada toga postajemo svjesni, odnosno kada se shvati da postoji mogućnost da određeno sjećanje ode u zaborav. Osim toga, autor navodi prošlost kao svijet od kojega smo kao zajednica odsječeni, ali također govori se o svjesnosti tog problema. Na primjeru kulturno-umjetničkih manifestacija vidljivo je da se sve više i više stvara svjesnost o običajima i ostalim kategorijama kulture te zajednice koja smatra da je njihovo očuvanje nužno i važno. Na koji način i kojim postupcima će se osigurati očuvanje određenog sjećanja stoji na izbor zajednici, bilo to kroz arhivski dio, kroz različite vrste multimedija ili pak kroz ponovno oživljavanje tih elemenata (kroz kulturne manifestacije). U radu će se nadalje govoriti i o ulozi ruralne sredine u kulturi i sve većeg interesa zajednice za promoviranje regionalne ruralne kulture kao tradicijske i turistički veoma potentne.

Gledajući primjere različitih kulturnih manifestacija ruralnih sredina vidljivo je na koji način utječu na kvalitetu života mještana te sredine, ali također, gledajući širu sliku na koji način utječu na stvaranje ruralne sredine kao potencijalnog turističkog odredišta. U tom smislu: „Baština prestaje biti baštinom ako ne postoje baštinici. Baštinici nisu nužno oni koji kao

generacija slijede prethodnu generaciju koja ostavlja nasljedstvo, već oni koji u baštini vide vrijednost koju valja preuzeti i održati. Bez te svijesti nema baštinika, a ni baštine jer je ona prepuštena zaboravu i nestanku. U vremenu kulturnog diskontinuiteta među generacijama, baštinjenje prestaje biti spontano to jest prirodno. Radikalno različiti vrijednosni sustavi među generacijama onemogućuju prepoznavanje baštine kao naslijeđa vrijedna čuvanja.“ (Božanić, 2014: 342) Prema svemu navedenom može se zaključiti kolika je važnost lokalne zajednice za očuvanje baštine od zaborava. Treba navesti i kako autor prepoznaje diskontinuitet među generacijama te navodi kako je u posljednjih nekoliko desetljeća taj diskontinuitet veoma izražen. Globalizacijom i ubrzanim razvojem društva došlo je do značajnih promjena u svakodnevnom životu, a može biti da su upravo te razlike one koje pobuđuju svijest o baštinjenim vrijednostima, kako u kulturi tako i u drugim segmentima društvenog života pa se na očuvanju baštine danas veoma uznastoji.

Drugim riječima, svjesnost o značenju kulture za društvo i poboljšanje kvalitete života doveli su do toga da se baština prepoznaje kao naslijeđe vrijedno čuvanja: „Radikalna promjena 'društvenih okvira važnosti' znači i radikalnu promjenu kolektivne memorije, a povećanje frekvencije i intenziteta promjena skraćuje i dužinu kolektivne memorije.“ (Božanić, 2014: 345) Ako se govori o okviru važnosti, uzimajući kao primjer kulturnu baštinu određene zajednice, pojedinci neće shvaćati određene stvari kao važne elemente koji se trebaju priznati kao dio baštine, ali zajedničkim naporima društvene zajednice upravo ti elementi mogu postati dio kulturne memorije ili pak dio zaborava. Različite društvene promjene s kojima se svakodnevno susrećemo u velikoj mjeri mogu utjecati na odluke što su važni elementi koji će postati dio memorije, a koji će se na određeni vremenski period zaboraviti (uzimajući u obzir da se nakon određenog vremena ponovno mogu vratiti u kolektivnu memoriju te zajednice). Božanić u tom smislu piše: „Eklatantan primjer za to je iskustvo građana poslije raspada Jugoslavije. Radikalna promjena 'socijalnih okvira pamćenja' koja je postignuta u prvom redu manipulacijom političkih klasa društva, izazvala je nezamislivu kolektivnu amneziju društava. Mnogi su zaboravljali čak osobnu povijest, povijest svoje obitelji, kao i povijest bliskih osoba koja je povezana s društvenim okvirom urušene države. Isto tako promjena 'socijalnih okvira pamćenja' izazvala je duboke i nepremostive rezove unutar prethodno kompaktnih društvenih grupa koje je povezivala ista kultura, jezik i kolektivna memorija.“ (Božanić, 2014: 346)

Pokretanjem brojnih kulturnih manifestacija zajednica je pokazala kako uistinu postoji potreba za očuvanjem tradicije i starih običaja, a tome smo svjedoci i danas kada vidimo da nema sela bez svoje kulturne manifestacije koja pokušava baštinu očuvati od zaborava: „Subjekt pamćenja i sjećanja ostaje uvijek pojedinac, ali u ovisnosti o “okvirima” koji

organiziraju njegovo sjećanje. Prednost je te teorije da ona istodobno sa sjećanjem može objasniti i zaborav. Ako pojedinac – i društvo – mogu pamtiti samo ono što se može rekonstruirati kao prošlost unutar relacijskih okvira njihove sadašnjosti, onda će ono što u takvoj sadašnjosti više nema relacijske okvire, biti zaboravljeno“ (Assman, 2006:52-53 prema Božanić, 2014: 346) Navedeni citat potvrđuje prethodno navedeno, odnosno kako određeni elementi koji u sadašnjosti nemaju neki značaj ili ulogu padaju u zaborav koji ne mora nužno trajati zauvijek.

5. REGIONALNA KULTURA

Regionalnu kulturu kao pojam u ovome radu usko vezujemo uz pojam globalizacije. Naime, globalizacijski procesi u suvremenom društvu na određeni su način podsjetili pripadnike određene društvene zajednice da nije nužno poopćiti svakodnevicu i uklopiti se u zadane okvire, već se: „Otkako je globalizacija uzela maha, primjećuje [se] izravan naglasak i novo, pomalo iznenađujuće zanimanje za regionalnu kulturu. To zanimanje, koje možemo nazvati lokalizmom ili regionalizmom, očito je usko povezano s fenomenom globalizacije. Regionalizam je druga strana novčića globalizacije.“ (Köstlin,2001:33) Globalizacija je neizbježan proces današnjice. Kada se počelo govoriti o globalizaciji, negativne konotacije koje su se uz to vezale, dovele su do toga da se pojam često gleda u negativnom svjetlu, iako sa sobom donosi i mnoge pozitivne strane.

Sveučilišni profesori pedagogije Stjepan Jagić i ekonomije Marko Vučetić u članku pod nazivom „Globalizacijski procesi i kultura“ govore o pojmu globalizacije, razlažu proces globalizacije i njegov utjecaj na kulturu. Njihovo shvaćanje globalizacije relevantno je za ovaj rad iz razloga što povezuju globalizaciju s promjenama u polju kulture, kako u pozitivnom, tako i u negativnom svjetlu: „Termin globalizacija ima široku uporabu. Sve je više akademske i popularne literature koja se bavi ovom tematikom. Usprkos tome, precizna istoznačna definicija globalizacije ne postoji. To je posljedica složenosti, osjetljivosti i višeznačnosti samog fenomena, krajnje neizvjesnog ishoda, koji je teško bez ostatka egzaktno odrediti.“ (Jagić,Vučetić 2012:16) Definiciju globalizacije u teoriji je izrazito teško dati s obzirom da obuhvaća brojne složene procese koji se iz dana u dan događaju, a time utječu na sve aspekte današnjeg života. Kultura nije izuzetak od globalizacije, upravo suprotno, u izravnoj su vezi i imaju određen suživot.

Ekonomist Predrag Petrović u članku „Globalizacija i kultura: neki ekonomski aspekti,, govori upravo o međudnosu kulture i globalizacije. Petrović (2015,np) navodi kako globalizacija bez kulturne raznolikosti ne bi mogla funkcionirati i ta dva pojma su tijesno povezana. Prema autoru, svijet bez kulturne raznolikosti koji bi imao brojne iste kulture, identitete i ekonomske strukture s istom ponudom i potražnjom, mogao bi se nazvati internacionalizacijom. Osim toga, u globaliziranom svijetu često se potiče kulturna raznolikost i integracija kako bi se izbjegao fenomen homogenizacije, a to upravo pomaže kulturi u komercijalnom smislu na način da se osigurava mogućnost različitih ukusa i preferencija što dovodi kulturu u povoljan položaj gdje neće doći do zasićenja tržišta istom ponudom. Neke od strana globalizacije koje nepovoljno utječu na kulturu i na određeni način satiru razliku regionalne i nacionalne kulture, mogu biti upravo pretjerane komercijalizacije kulture koje kulturu određene zemlje prodaju pod jednim imenom. Uzmimo primjer Hrvatske koja u velikoj mjeri živi od turizma, prva asocijacija turistima na Hrvatsku jest upravo naša obala i Jadransko more. Zemljopisno gledano Jadranska obala samo je jedna četvrtina potencijala Hrvatske, ali procesom globalizacije kultura Adriatika se raširila među potrošačima koji Hrvatsku prepoznaju samo po tome dok ostatak Hrvatske pada u drugi plan i turistički je nezanimljiv.

Petrović(2015,np) govori kako je još jedan negativni utjecaj globalizacije na kulturu svakako homogenizacija različitih procesa koji imaju za cilj učiniti ljudsku aktivnost efikasnijom i lakšom za predvidjeti i lakšom za kontrolirati što može dovesti do monokulturalizma, a samim time i do gubitka kulturnog identiteta kakvog ga zajednica poznaje. Ako se pogleda dosadašnji utjecaj globalizacije na kulturu, vidljive su promjene u vidu dostupnosti kulture pojedincima, ali i distinkcija kulture po regijama, pogotovo ako gledamo primjer Hrvatske. Svaka regija Hrvatske njeguje svoj kulturni identitet i obilježja kulture koja pripadaju toj regiji, dostupni su javnosti i uživaju određeni položaj na kulturnoj mapi Europe: „Danas dok ljudi govore o svojoj regiji i njezinoj kulturi, prožima nas tihi i prijateljski zvuk. To je zvuk humanih razmjera, zvuk regionalne autonomije, koji uključuje ideju decentralizacije. Čini nam se da osjećamo povjetarac etničke samoorganizacije i kulturne autonomije. Dobrodušna riječ "regija" u vezi s kulturom čini se da umiruje lokalnu demokraciju i uključuje obnovljenu nadu da "pokrajina" također može biti riječ koja označava pravi svijet dobrog života.” (Köstlin,2001:34)

Iz citata je vidljiva određena skeptičnost prema pojmu regije i je li regija uistinu decentralizirana kada je kultura u pitanju ili je autonomija samo privid koji zajednici omogućava distinkciju svog kulturnog identiteta od onog što drugi poznaju kao nacionalni

identitet. U tom smislu Köstlin nastavlja: „S ovog su gledišta riječ "regija" i njezina ideja tumačene kao protivljenje globalizaciji, no ono također pokazuje sve aspekte globalizacije kao njihova pandana. Regionalizacija u ovoj modernoj perspektivi ne bi imala smisla bez rasprave o globalizaciji i iskustvima globalizacije. Tako se ideja regija nudi kao vrsna i općeprihvatljiva činjenica između lokalnog i nacionalnog.” (2001:34) Prema autoru regija i regionalna kultura kao pojmovi odmiču se s pravom od pojma nacionalnog i pokušavaju ostvariti određenu autonomiju nad sobom, a globalizacija kao proces u tome pomaže na način da otvara vrata kulturne raznolikosti koja se naglašava kao imperativ.

Pojam regija najčešće se koristi u isticanju određene posebitosti dijela zemlje čija se kultura razlikuje od kulture ostatka zemlje. Povijesno gledano regije su nastale iz političkih razloga, centraliziranje političke moći u određene dijelove zemlje dovelo je do stvaranja konstrukta regije u određenom obliku kakvog ga mi danas poznajemo: „Regija je stvorena prakticiranjem normi i valjanosti centraliziranoga i zbog toga namjerno ujedinjujućega zakona. Regiju određuje djelokrug valjanosti zakona, a označava je i uokviruje sudstvo. Tako su regije u predmodernome kontekstu stvorene s namjerom da budu jednoglasne u primjeni istih obrazaca propisanih regionalnim pravom, koje od 16. stoljeća svladava centralističke strukture moći u srednjoj Europi, što je otad stvorilo regionalnu različitost koju danas uživamo.” (Köstlin,2001:37)

Znanost koja proučava razvoj regija i regionalne kulture primarno jest etnologija. Prema Köstlinu (2001) upravo su etnolozi ti koji su otvorili put prema definiranju pojma regije i regionalne kulture, opisujući kulturne krajolike u širem smislu regije, kojima je bila slična svakodnevnica življenja, zajednički predmeti, odjeća, izgled kuća, običaji, usmene predaje i slično. Kada pogledamo hrvatske regije danas, jasno je vidljiva distinkcija jedne od druge, počevši od samog krajolika pa sve do običaja koji, iako moguće različiti od mjesta do mjesta, ipak imaju veliku dodirnu točku kada je regija u pitanju. Može se reći da su granice regije imaginarne i fluidne, nisu jasno definirane no gledajući kulturnu raznolikost, ali i različitost, moguće je pridružiti određena obilježja kulture svojoj regiji. Primjerice, običaj zvončara, iako raširen u dosta dijelova Hrvatske pod različitim imenima i načinima izvođenja, najviše se veže uz područje Kastavštine, a Köstlin u tom smislu kaže: „Danas, kad je, na primjer, riječ o turizmu, regije su često preoblikovane ili iznova oblikovane na temelju građe koju su skupili naši znanstveni prethodnici. Tako se građa do koje su oni došli danas upotrebljava kao pregršt mogućih regionalnih oznaka.” (2001:37) Vidljivo je iz citiranog teksta kako su regionalne oznake nastale uz pomoć brojnih etnologa i zapisa koji su tijekom godina vođeni, a doveli su do toga da regije kao regije uopće nastanu. Regionalna kultura tako postaje distinktivna i

prepoznatljiva te ima određenu slobodu prikazivati se na način koji će ju diferencirati od susjedne regije. Važno je napomenuti kako unutar regije mogu postojati razlike u kulturnom izričaju, a tada govorimo o lokalnoj kulturi, no ona kao takva ipak ulazi u opus regionalne kulture s kojom ima poveznicu i u kojoj je zemljopisno smještena. Možemo to potkrijepiti primjerom svadbenih običaja regije Slavonije. Iako generalno gledano, Slavonija kao regija ima određena unificirana obilježja kada su svadbeni običaji u pitanju, na lokalnom planu to je često drugačije. Određeno selo može imati potpuno drugačije svadbene običaje iako pripada istoj regiji, a to samo dokazuje koliko je važna kulturna raznolikost za shvaćanje tih pojmova.

6. KULTURA I RURALNI RAZVOJ

U prethodnom poglavlju bilo je riječi o regionalnoj kulturi, definiciji i značenju, a u nastavku rada govorit će se na koji način kultura izravno utječe na ruralni razvoj i u kakvom su oni međusobno odnosu. Suprotni pojam od ruralnog je urbano koji se veže većinom za gradove i razvijenije sredine dok se pojam ruralnog veže za manje razvijene sredine i to uglavnom seoske. S obzirom na to da se u radu veliki fokus stavlja upravo na regionalnu kulturu, ne može se ne spomenuti važnost ruralne seoske kulture koja tvori sliku regionalne kulture. Kada se danas pogleda u kulturnom smislu, ruralne sredine sve više preuzimaju odgovornost za očuvanje kulture radeći na rekonstrukciji starih običaja, govora, narječja, tradicionalne odjeće, pjesme i plesa. Kako je već rečeno, urbana kultura se u velikoj mjeri razlikuje od ruralne kulture u mnogo segmenata, ali nije ništa manje važna u tvorbi slike regionalne kulture.

U članku „Kultura je važno sredstvo ruralnog razvoja“ profesorica na odjelu za Kroatologiju u Zagrebu, Ksenija Marković, govori o ulozi kulture u razvoju ruralnih sredina, ali i obrnuto. Ističe važnost sela kao prostora koje ima veliku ulogu u očuvanju kulture, ali ujedno govori i na koji način kultura određenog sela utječe na kvalitetu života zajednice: „Selo je prostor u kojem tradicijske kulture imaju svoje korijene iz dalje ili bliže prošlosti. Izvjesna izvornost i posebnost ruralne, seljačke kulture proizlazi iz tradicije i načina očuvanja niza karakteristika različitih kulturnih utjecaja poteklih iz različitih stilskih i povijesnih razdoblja npr. gotike, baroka, klasicizma, te ih stručnjaci čitaju kao kulturno-povijesne slojeve koje mogu pratiti kroz npr. stilove narodnih nošnji, kulturne utjecaje u tradicijskoj arhitekturi, načinu

ophođenja, oblicima plesova, različitosti pučkih pjesama i ljestvica, oblicima ukrasa i kroz sve ostale kulturne elemente koji sačinjavaju materijalnu, duhovnu i socijalnu komponentu sveukupne kulture. U tim slojevima vidimo duh naših pređa u novoj slici vremena i time potvrđujemo kontinuitet domaće kulture na određenom prostoru.” (Marković,2001:139) Autorica u tekstu objašnjava selo kao prostor u kojemu se njeguje tradicija iz dalje ili bliže povijesti i različitih stilskih razdoblja kroz koje je selo prolazilo. Povijesno gledano, stilska razdoblja nisu u velikoj mjeri utjecala na selo koliko su utjecala na život u gradovima, no ipak su bile vidljive određene promjene. Kada se govori o utjecaju tih stilskih razdoblja na selo, vidljive su male promjene u tradicionalnoj odjeći određenih regija gdje su se pokušali prilagoditi onome što se nosilo u gradovima, ali te promjene nisu bile drastične zbog loših socioekonomskih uvjeta i sporijeg razvoja sela općenito. Selo, kao sredina, kroz povijest imalo je ulogu većim dijelom u gospodarskom smislu, proizvodnji i opskrbi gradova, seljaci su bili najniži sloj društva i njihova kultura življenja nije smatrana nečime što je relevantno ili što bi mase konzumirale. Kada se kultura počela intenzivnije proučavati, uviđa se sve više kako su sela upravo najplodnija mjesta iz kojih se rađa kultura i u kojima se kultura njeguje. Materijalna kultura u ruralnim sredinama nije toliko razvijena iz prethodno navedenih razloga te slabije povezanosti, lošeg socioekonomskog statusa, položaja seljaka u zajednici i jednostavnih poslova kojima su se stanovnici bavili. Upravo zbog toga u selima nije vidljiv ostatak kulture koju mi danas poznajemo kao materijalnu, nema toliko građevina, spomenika, parkova ili drugih objekata. Seoske kuće uglavnom su bile jednostavno i skromno građene, no danas je stil gradnje seoskih kuća u fokusu proučavanja i od strane arhitekata i etnologa. Autorica Marković naglašava : „U Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara iz 1999. naglašava se vrijednost nematerijalnih oblika i pojava čovjekova duhovnog stvaralaštva u prošlosti kao antropološke vrijednosti. Kulturnim dobrom smatra se grad, selo, naselje ili njegov dio, područje s etnološkim i toponimskim sadržajima, etnografski predmeti, dok se u nematerijalna kulturna dobra ubraja folklorno stvaralaštvo u području glazbe, plesa, predaje, igara, običaja, obreda kao i druge tradicionalne pučke vrednote npr. tradicijska umijeća i obrti.” (Marković,2001:139) Najveći dio kulture ruralnih sredina upravo je nematerijalan, u obliku govora, narječja, odjeće, običaja, plesova i pjesme. Ono što je posebno kod ruralne kulture je upravo različitost od sredine do sredine, bilo da je riječ o odjeći, govoru ili običajima. Najčešće te razlike nisu izražene u mjestima koja su u neposrednoj blizini, ali u mjestima koja su udaljena, vidljive su razlike i njihove posebnosti. Treba također reći, a kako piše Marković: „Odupiremo se iskušenjima, osobito u ruralnim zajednicama, odvajanju dvaju pojmova: pučke, narodne kulture i kulture za narod. Oba pojma: narodnu, pučku kulturu i

kulturu za narod treba staviti u širi kontekst regionalne, lokalne kulture ili specifičnije ruralne kulture. Razlike koje postoje među regijama, mjestima i selima, generacijama i društvenim grupama su kulturnoga karaktera.” (Marković,2011:140)

Često se uz ruralne sredine vezuju pojmovi pučkog i narodnog, a vidljivo je to i u brojnim kulturnim manifestacijama koje ih imaju u svojim nazivima (pučki igrokazi, narodni plesovi): „Narodna pučka kultura i kultura za narod ne mogu biti odvojene od lokalnog razvoja. Kulturna dimenzija ne bi trebala izostati iz razvojnih projekata, jer bi bez nje oni jednostavno bili lišeni dijela svoje djelotvornosti. Politika kulturnog razvoja mora biti prilagođena i birana, odlučno što je moguće bliže korijenima.” (Marković,2001:140) Citirana autorica ukazuje na važnost kulture malih seoskih sredina na ruralni razvoj, riječ je o tome da kultura u velikoj mjeri doprinosi boljitku zajednice i unapređuje ju u brojnim segmentima. Ono što također navodi jest važnost izvornosti i dosljednosti tradiciji što je u ruralnim sredinama izrazito važno i na što se stavlja veliki fokus. Danas je u praksi vidljivo da ruralne sredine, svaka za sebe, pokušavaju izraziti svoju jedinstvenost kulture koju žive, a najbolje se to prikazuje kroz kulturno-umjetničke manifestacije koje te sredine održavaju. No važno je upozoriti i na sljedeće: „Naravno, lokalni kulturni identitet se često dokazuje, brani kroz mala natjecanja i prepirke među različitim općinama, selima i regijama: to je katkad jedini izlaz za emocije pojedinca ili grupe. Postoje i težnje za dosizanjem rekonstrukcije arhitektonskog identiteta, naročito u Hrvatskoj nakon agresorskog rata 1991.-1995. koji je pretrpjela, te ovaj očit znak pojedinaca, grupe, mjesta ili područja koje traži korijene i reference u društvu ne treba prepustiti slučaju.” (Marković,2011;140) Kako i sama autorica navodi, zanimanje za regionalnu i ruralnu kulturu uvelike se povećalo nakon Domovinskog rata kada je porasla potreba za isticanjem hrvatske kulture i različitosti, što do tada nije bilo moguće zbog političkog stanja. Gledajući razvoj države kroz povijest, brojni utjecaji drugih zemalja pod čijom je vlasti Hrvatska bila, ostavili su traga na kulturi do današnjeg dana. No, „Vrijeme kada je uniformiranost bila precijenjena i nametnuta u ime jednakosti je prošla. Raznolikost je sada blago koje čuvamo i ponovno otkrivamo jer je to najveća prednost za lokalnu kulturu.” (Marković,2001:141)

Govoreći o ruralnom razvoju mora se spomenuti sve više rastući seoski turizam koji je u zadnjih nekoliko godina poželjna stavka turistima koji dolaze posjetiti Hrvatsku. Veliku ulogu u svemu tome imaju brojni projekti kojima se promovira raznovrsnost hrvatske kulture, a „Isticanjem bogatstva i raznolikosti svojega kulturnog naslijeđa seoska područja moći će razvijati one gospodarske aktivnosti koje mogu stvarati dodatnu vrijednost i zaposlenje.” (Marković,2001:141)

6.1. Važnost ruralnih sredina u očuvanju kulture

Uloga sela i ruralnog razvoja na razvoj kulture nekog područja je neupitna. Sve se više prepoznaje njihov značaj te se i financijski i projektno snažnije ulaže u razvoj manjih zajednica i njihove kulture. Utjecaj globalizacije na ruralne sredine u kulturološkom smislu ima i pozitivnih i negativnih strana. Jedna od pozitivnih strana je uključenost u razne projekte kojima lokalne zajednice dobivaju šansu razvijati svoju kulturu i prikazivati ju drugima, najčešće kroz održavanje smotri folkloru ili manifestacija. U članku „Prostorno planiranje i obnova sela“ autorice Jasenke Kranjčević koja je po struci arhitektica, daje se uvid u prostorno planiranje sela u svrhu obnove i očuvanja. Njen članak relevantan je za ovaj rad jer govori o selu kao prostoru s bogatom kulturom koji treba pozornost zajednice u svrhu zaštite i očuvanja: „Prema podacima iz godine 1991. ruralni prostor zauzima 93% kopnene površine Hrvatske. U njemu živi 46% stanovništva dok je prosječna gustoća naseljenosti 84,62 stan/km². Od 6694 naselja koliko ih je u Hrvatskoj, 91% naselja broji manje od 1000 stanovnika, dok u naseljima do 2000 stanovnika ukupno živi 41,1% stanovništva. Navedeno znači da u Hrvatskoj prevladavaju mala naselja, sa relativno slabo naseljenim prostorom.” (Ministarstvo prostornog uređenja graditeljstva i stanovanja, 1996;71 prema Kranjčević,1996;195) Gledajući podatke iz 1991. godine vidljivo je koliki postotak ruralni prostor uistinu zauzima, a samim time i kolika je važnost svijesti o razvijanju istih. Situacija danas statistički nije drastično promijenjena što se tiče postotka kojeg ruralni prostori zauzimaju, situacija je drugačija samo u smislu broja stanovnika koji obitavaju u ruralnim sredinama.

Sve veći broj iseljavanja mladih koji traže bolji život u zemljama Europske unije doveo je do smanjenja broja mladog stanovništva u selima. S druge strane, značajan broj ruralnih sredina postaje sve privlačnije mjesto za turiste kao mjesto mogućnosti bijega od užurbanog života u gradovima. Trend bijega od urbanog u ruralno u porastu je, a zajednica to prepoznaje, posebice u polju turizma. Gradovi u svojoj turističkoj ponudi imaju brojne kulturne institucije, povijesne i kulturne lokalitete koje predstavljaju turistima i zbog kojih su poznati dok mala seoska mjesta te kapacitete nemaju. Ono čime sela najviše raspolažu i što promoviraju jest upravo jedinstvena kultura koju žive.

Gledajući selo danas vidljivo je da se ulaže u obnovu, kako arhitektonski tako i kulturno, sve više se koriste sredstva za obnovu zgrada koje se prenamjenjuju u kulturne domove i mjesta okupljanja u svrhu promicanja baštine i kulture tog mjesta. Vidljivo je i kako

druge države sve više ulažu u obnovu sela upravo iz razloga što selo danas nema funkciju koju je imalo prije, seoske zajednice uživaju ista prava kao i gradske zajednice. Podjele u staležima ne postoje i selo napokon dobiva pozornost koju zaslužuje. Međutim, obnova samo u smislu arhitektonske gradnje nije dovoljna, prostori koji se obnove zahtijevaju namjenu, a najčešće je to namijenjeno u svrhu promicanja kulture: „Festivali, stalne izložbe i drugi načini promicanja kulture pomažu u stvaranju mosta između grada i sela u terminima intelektualnog života npr. pomažući da posebni gosti dođu u određeno područje.” (Marković,2001:143) U nastavku rada više će se govoriti o festivalima i kulturno-umjetničkim manifestacijama kao načinima očuvanja ruralne i regionalne kulture, što je i glavna tema ovoga rada.

7. FESTIVALI I MANIFESTACIJE TRADICIJSKE KULTURE

7.1. Festivali

Pojmovi festivala i manifestacija često se smatraju istoznačnicama, ali oni se uvelike razlikuju. Festival kao cjelina razlikuje se po mnogočemu od manifestacija koje su često manjeg obujma i uže određene teme. U nastavku će se pokušati prikazati po čemu se ove dvije cjeline razlikuju. U svom završnom radu pod nazivom „Razvoj festivala“ Mate Šola prikazuje definiciju festivala, što jedan festival obuhvaća i po čemu se razlikuje od manifestacija: „Festivale definiramo kao javne, tematske proslave koje se događaju jednom, rijetko ili na godišnjoj razini koji ljudima predstavljaju priliku za razonodu, društveno i kulturno iskustvo izvan svakodnevnog iskustva.” (2019:15) Prema ovoj je definiciji vidljivo da su festivali tematske proslave određenog karaktera koje služe za približavanje kulture pojedincima i zajednici. U praksi festivali se održavaju jednom godišnje (ako su tematski usko određeni), ali festivalski život traje po nekoliko dana što omogućuje zajednici uživanje u kulturnim sadržajima. U diplomskom radu „Predstavljanje etnografske baštine na smotrama folkloru“ Marina Mihalja festivali se također definiraju kao događaji koji u velikoj mjeri obilježavaju kulturni život zajednice.

Brojni autori koji se bave proučavanjem takvog oblika događanja smatraju: „(...) da su festivali javna događanja s jasnim vremenskim, prostornim i programskim okvirom. Festivali

su u svojoj srži predstavljajući i svojim zamišljenim okvirom žele uputiti određenu poruku, a u njihovo organiziranje upisana je svrha proslave. U njih se uključuju tri donekle odijeljene skupine aktera: organizatori, izvođači i publika. Festivalni okvir nije nepropustan jer mnoge festivalske izvedbe mogu iskoračiti izvan zamišljenih okvira. Nadalje, festivali su arene raznolikih praksi i glasova, interakcija i naracija te važna kulturna pojava, ali i proces koji rezultira proizvodnjom novih kulturnih pojava.” (Kelemen,Škrbić-Alempijević,2012:47-47 prema Mihalj,2019:3) Skupina autora navodi da su festivali događaji koji imaju određeni vremenski, prostorni i programski okvir, ali odstupanje od tih okvira nije nešto na što se gleda negativno, upravo suprotno. Festivali su događaji u kojima se pomjeraju granice stvaralaštva i doživljaja zajednice. Programi se kreiraju za zajednicu, ali zajednica na to kreiranje indirektno i utječe na način da se osluškujaju kulturne potrebe i samim time pokušava isto to zadovoljiti. Kada se pogleda i sam pojam kulture, on u prostoru nije jedinstven i stalan već fluidan i raznolik. Kultura se mijenja, adaptira i prihvaća nove elemente te je samim time za zaključiti kako ni kulturni događaji neće biti imuni na promjene koje s time dolaze.

Festivali, koji u svojoj osnovi imaju tradiciju i baštinu, drugačije su formirani i na drugačiji način se organiziraju i izvode. Ono što je važno naglasiti je da: „(...) dvije omiljene kategorije hrvatske festivalske scene, „tradicija“ i „prošlost“, ne svjedoče o načinu na koji su naši pretci živjeli već o našoj percepciji kako su živjeli, a u većini slučajeva govore o tome kako tumačimo prošlost prema suvremenim kriterijima.” (Škrbić-Alempijević i Mesarić Zabčić,2010:320 prema Mihalj,2019:3) Kako sam autor navodi, festivali koji imaju tradicijsku osnovu ne tumače život naših predaka, već naše viđenje njihova života. Nedostatak dimenzije življenog iskustva u organizacijama festivala može, ali i ne mora utjecati na samu realizaciju događaja.

Iako je tema ovoga rada prvenstveno prepoznavanje kulturno-umjetničkih manifestacija kao čuvara regionalne kulture, važno je spomenuti i utjecaj festivala na tu kulturu. Svjedoci smo utjecaja festivala na brandiranje određenih gradova, a samim time i povećanje prepoznatljivosti regije. Republika Hrvatska, kao zemlja koja u velikoj mjeri živi od turizma, ima veliki interes za održavanje i razvijanje kulturnih događaja, bilo da se radi o festivalima ili o kulturnim manifestacijama, a utjecaj na turizam je neosporan.

U završnom radu „Valorizacija manifestacija i festivala kao turističkih atrakcija“ autorice Josipe Bišof, prikazuje se utjecaj festivala na kreiranje turističke ponude određene zemlje što je relevantno za ovaj rad kroz koji se također prikazuje uloga prostora u kreiranju turističke ponude, ali i očuvanju kulturne baštine. Bišof piše: „Festivalni turizam predstavlja, zastupa ekonomiju doživljaja koja prodaje ujedinjeno iskustvo lokacije koja je atraktivna, koja ima

kvalitetnu glazbu i ostale turističke sadržaje. Prema neslužbenim podacima Hrvatske turističke zajednice, glazbeni festivali su imali veliki utjecaj na turistički promet i razvoj pojedinih destinacija u Hrvatskoj. Takva valorizacija se stručno naziva festivalizacija mjesta. Prema tim podacima Hrvatska se pozicionirala na svjetskom tržištu kao festivalska destinacija s naglaskom na Pulu, Novalju i Tisno.” (Bišof,2019:20) Iz navedenog je vidljivo na koji način festival kao događanje može utjecati na prepoznatljivost mjesta, ali i regije. Danas tako hrvatsko priobalje povezujemo s glazbenim festivalima, Istru s filmskim festivalima a Slavoniju s tradicijskim i folklornim festivalima. U nastavku rada govorit će se o manifestacijama kao događajima koji oblikuju i prikazuju kulturu življenja prošlosti kroz prizmu današnjice.

7.2. Manifestacije

Kako je u prethodnom poglavlju opisan pojam festivala i njegova sadržaja u nastavku će se govoriti o manifestacijama koje su od velike važnosti za temu ovoga rada. Za reći je, dakle kako: „Pojam manifestacija dolazi od latinske riječi „manifestare“ što znači objaviti, javno nastupati u svrhu zajedničkog izražavanja pripadanja jednom cilju. Danas, pod pojmom manifestacija se misli na neki događaj poput festivala, smotre, karnevala i drugih. Manifestacije obuhvaćaju posebne ritualne, predstave, proslave, prezentacije kojima čovjek ili društvo obilježava poseban događaj kako bi postigli sjećanje na njega.” (Getz,2005:12 prema Bišof,2019;2)

Gledajući definiciju manifestacije kao događaja, vidljivo je da u svom opsegu sadrže više segmenata na koji se mogu organizirati i predstavljati. Festivali su, u primjeru Hrvatske, više povezani s urbanom sredinom, gradovima, dok su manifestacije, posebice one kulturnog karaktera više povezane s ruralnim mjestima. Iako tematike manifestacija mogu biti različite, svima je najpoznatije da su to događaji koji u sebi nose tradicijske odlike i određeni folklor. Nerijetko se u ruralnim sredinama manifestacije nazivaju još i smotrama. Prethodno je u tekstu bila riječ o ruralnim sredinama i njihovom značaju za očuvanje i razvoj kulture i kulturne baštine, a kako bolje i točnije to raditi nego “manifestirati”. Kako i sam naslov ovoga rada govori, kulturne manifestacije su na određeni način čuvarice kulture, kako regionalne, tako i nacionalne.

S obzirom na temu rada, fokus će biti prvenstveno na folklornim manifestacijama regije Slavonije i na koji način je održavanje tih događaja pridonijelo očuvanju i razvoju kulture. Seoske folklorne manifestacije neizostavan su dio kulture življenja, način je to promoviranja

starih običaja koje određeno selo njeguje, ali ujedno je i prilika da se zajednica poveže kroz društveni događaj. Ako se prisjetimo definicije festivala i manifestacije, navedeno je kao glavna misija povezivanje zajednice kroz tematski određeni događaj. Rijetko koje selo danas nema svoju manifestaciju, bilo da je povezana s glazbom, plesom, narodnim ruhom, ali i gastronomijom koja je u zadnje vrijeme sve veći pogodak kada su manifestacije u pitanju. Osim toga ono što je vidljivo na primjerima kulturnih manifestacija ruralnih sredina upravo je spajanje više segmenata kulture u jednu jedinstvenu manifestaciju koja svojim posjetiteljima pokušava ponuditi više. Na taj način se povezuju kulturno-umjetnička društva kao čuvari tradicije koji u svoj program pokušavaju uklopiti i gastronomiju (nerijetko tradicionalnu), a upravo se na tome vidi praćenje trendova većih događaja poput festivala koji u svojoj ponudi uvijek imaju sve.

Organiziranje događaja samo po sebi dugotrajan je posao i iziskuje poznavanje organizacijskih elemenata i razvijene vještine upravljanja što se najviše očituje u organiziranju samih manifestacija. Kod organiziranja manjih seoskih manifestacija, poput smotri folklor, opseg organizacije je manji nego kod organiziranja manifestacije urbane sredine i organizatori su često članovi kulturno-umjetničkih društava, ali i ostatak lokalne zajednice koji zajedničkim radom postižu određeni cilj.

Kulturno-umjetnička društva kao neprofitne organizacije djeluju u ruralnim sredinama, ali i u gradovima, često pod drugim imenom (ansambl, udruga itd.), a često su i jedini organizatori i producenti kulturno-umjetničkih manifestacija u svojim sredinama. Važnost pokretanja i aktivnosti kulturno-umjetničkih društava u manjim sredinama je velika, prilika je to za zajednicu da se okupi oko istih interesa. Bilo da se radi o zajedničkoj ljubavi prema pjesmi, plesu ili tradicionalnom ruhu, ono što im je svima zajedničko jest želja za očuvanjem baštine sredine u kojoj žive.

Ideja o okupljanju tradicionalne hrvatske glazbene baštine rođena je još u 19. stoljeću, a u prvim desetljećima 20. stoljeća po tom se pitanju dogodio prvi značajan potez: „U procesu razvoja glazbenog amaterizma u hrvatskim selima važnu ulogu odigrala je Seljačka sloga, prosvjetna i dobrotvorna organizacija, utemeljena 1925. godine s ciljem unapređivanja i širenja kulture na selu. Svoj je procvat Seljačka sloga doživjela tridesetih godina kada je u većini sela imala svoje ogranke s organiziranim tečajevima opismenjavanja, čitaonica te pjevačkih i tamburaških zborova. U političkom je smislu bila pod utjecajem Hrvatske seljačke stranke i idejom obnove cjelokupne hrvatske kulture na osnovama tradicijske kulture sela. U glazbenom programu Seljačke sloge zagovaralo se izvođenje harmonizacije i obrada narodnih

napjeva te novih kompozicija skladanih u „narodnom duhu“ što se nastavljalo na ideje iz 19. stoljeća o stvaranju nacionalne glazbene kulture” (Mihalj, 2019: 10).

Nakon osnivanja Seljačke sloge počinje i snažnije razvijanje svijesti o potrebi širenja kulture i na hrvatskom selu, a samim time i brisanje stereotipa koji su do tada postojali o ruralnim krajevima kao zaostalim i potpuno prosvjetno i kulturno neoplemenjenim. Opismenjavanje ljudi iz seoskih zajednica bio je put prema širenju i očuvanju kulture, a osnivanje kulturno-umjetničkih društava pomoglo je da se brojni običaji sačuvaju od zaborava i postanu dio kulturne memorije kakvu poznajemo danas.

U nastavku rada bit će više riječi o kulturnoj manifestaciji koja je odabrana kao primjer regionalne manifestacije koje djeluje kao čuvarica regionalne kulture. Regija, koja je odabrana za primjer, je Slavonija zbog svoje bogate tradicije i velike ljubavi prema očuvanju tradicije i kulture sela. Manifestacija o kojoj će se pisati je manifestacija manjeg obujma i primjer je ruralne sredine koja je osjetila potrebu zaštititi određeni običaj od zaborava i na taj način oblikovati kulturnu memoriju svoje zajednice.

8. PRIMJER KULTURNO-UMJETNIČKE MANIFESTACIJE

Kao primjer kulturno-umjetničke manifestacije odabrana je *Ižimača* koja se održava u selu Beravci. Beravci su malo mjesto u sklopu općine Velika Kopanica u Brodskoj-posavskoj županiji. Selo prema zadnjem popisu stanovnika iz 2021. godine broji šestotinjak žitelja koji stalno obitavaju u tom mjestu. Razlog odabira ove manifestacije je prikazivanje na koji način ruralna sredina malog mjesta može od zaborava oteti jedan običaj koji je prerastao u manifestaciju, a koja okuplja na stotine izvođača koji imaju priliku prikazati svoju specifičnu kulturu. Osim tog razloga, Beravci su moje rodno mjesto i godinama sam članica lokalnog kulturno-umjetničkog društva pod nazivom *Ivan Goran Kovačić* koje je i organizator same manifestacije. Kao dugogodišnji član navedenog društva sudjelujem u organizaciji i promociji ove manifestacije, a samim time mogu dati uvid u određene elemente koje drugi, kao posjetitelji, ne mogu.

8.1. KUD „Ivan Goran Kovačić“, Beravci

U jednome od poglavlja u radu govorilo se o ljudskoj zajednici kao glavnom pokretaču promjena, a u smislu kulturnih manifestacija zajednice ljudi koja se okupi ispred zajedničkog cilja očuvanja kulture i običaja, upravo su kulturno-umjetnička društva. U nastavku će se dati kratka povijest osnivanja kulturno-umjetničkog društva *Ivan Goran Kovačić* iz Beravaca, a navedeno će se potkrijepiti dokumentima koje društvo čuva u svojoj arhivi.

Kulturno-umjetničko društvo *Ivan Goran Kovačić* pod tim imenom kontinuirano djeluje od 1967. godine dok je preteča osnivanja društva bila davna 1904. godina kada je u selu osnovana čitaonica na iniciranje mještana Mate Veočića. Osnivanjem čitaonice započinje kulturno djelovanje u selu. Tijekom idućih godina otvara se i škola koja je okupljala mješovite razrede. Kulturno djelovanje u selu postojalo je u smislu okupljanja mještana na različitim događajima koji su se u selu odvijali kao na primjer svadbenih svečanosti, čijalo², jesenski poslovi u polju (šuškanje kukuruza) i slično. Iz navedenog je vidljivo na koji su način mještani koristili svakodnevne događaje, ali i poslove kako bi se družili i njegovali svoju kulturu. U to vrijeme rijetko je bilo postojanje kulturno-umjetničkih društava u obliku koji mi poznajemo danas, a razlog tomu je što tu kulturu nije trebalo predstavljati drugima kako bi se očuvali od zaborava, ti običaji su se svakodnevno živjeli i na taj način čuvali od zaborava.

Folklorna skupina je tijekom godina mijenjala svoje ime što je često bilo nužno zbog različitih političkih događaja koji su se u tim godinama odvijali. Društvo je prvotno nosilo naziv *Prosvjetno društvo* u čemu je vidljivo kako je zajednica osvijestila nužnost opismenjavanja i širenja kulture u svojoj zajednici, ali i šire. Nakon toga promijenila je naziv u *Ogranak seljačke sloge* što također ukazuje na političko stanje u tadašnjoj državi jer su u razdoblju od 50-ih do 70-ih godina prošloga stoljeća brojna postojeća društva nosila sličan, ako ne i isti naziv. Kulturno djelovanje samog društva u početku odnosilo se na folklor tog sela u smislu pjesme i plesa, ali i tradicionalne odjeće. Podsjetimo se, u vrijeme 60-ih godina prošlog stoljeća u ruralnim sredinama bilo je uobičajeno da se tradicionalno ruho nosilo svakodnevno što je kod tih generacija praksa i danas, iako u manjoj mjeri.

Nakon što se javila svijest o važnosti osnivanja kulturnih manifestacija koje bi na jednom mjestu okupile različite udruge koje se bave folklorom svoga mjesta, kulturno-umjetnička društva iz manjih mjesta napokon dobivaju priliku svoje običaje i ruho prikazati na velikoj pozornici. Tako se i društvo iz Beravaca može pohvaliti nastupanjem na brojnim manifestacijama poput Đakovačkih vezova, Brodskog kola, Vinkovačkih jeseni, Međunarodne smotre folkloru u Zagrebu i slično.

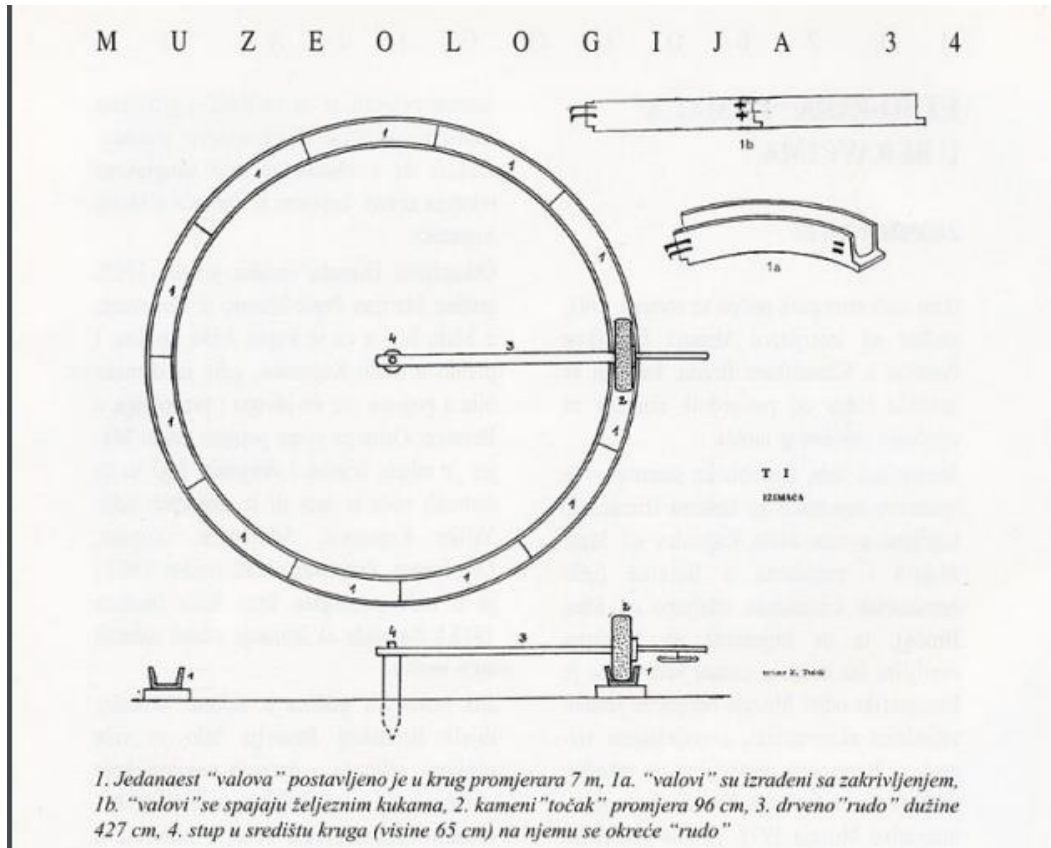
²Čijanje - narodni običaj čišćenja i uređenja perja koje se onda koristi za jastuke i poplune (izvor: <https://www.xn--rjenik-k2a.com/%C4%8Dijanje> pristup ostvaren 18.8.2022 u 12:56)

Pitanje stoji, zašto je važno da društvo tako malog mjesta bude viđeno na tako velikim manifestacijama koje prate tisuće ljudi? Odgovor je jednostavan - prilika je to da jedno malo mjesto pokaže svoju bogatu povijest i volju za očuvanjem istih tih običaja od zaborava. Prikaz je to života zajednice koja i dalje živi svoju povijest i na taj način ju sigurno čuva od toga da postane samo slovo na papiru ili neka dobra priča koju su pričali stariji članovi. Naravno, osim sudjelovanja na drugim smotrama folklor, kulturno-umjetničko društvo iz Beravaca organizator je vlastite kulturne manifestacije pod nazivom *Ižimača*. U nastavku će se više govoriti o povijesti te manifestacije, njenom značenju i ulozi u kulturnom životu zajednice danas.

8.2. Ižimača

Prije svega, važno je objasniti naziv same kulturne manifestacije. Naziv *Ižimača* dolazi od pojma „ižimanje“ što znači drobljenje, cijedenje. U ovom kontekstu to je prikaz starog običaja ižimanja jabuka. U vrijeme kada je mehanizacija bila dostupna u većim mjestima i gradovima, seoske zajednice svoje poslove morale su obavljati većinom ručno, ili primitivnom mehanizacijom koju su si mogli priuštiti. Tako nam je danas poznato da su se poslovi na polju većinom obavljali uz pomoć stoke koja je vukla pomoćnu mehanizaciju poput pluga. Isto tako jesenski poslovi spremanja hrane, ali i zimnice koja bi trajala do proljeća, obavljali su se na način koji je toj zajednici bio dostupan. Ižimanje kao proces koristio se od davnina, a u našem području Slavonije, pogotovo Brodskog Posavlja ostao je i godinama nakon dostupnosti mehanizacije koja je te procese mogla olakšati.

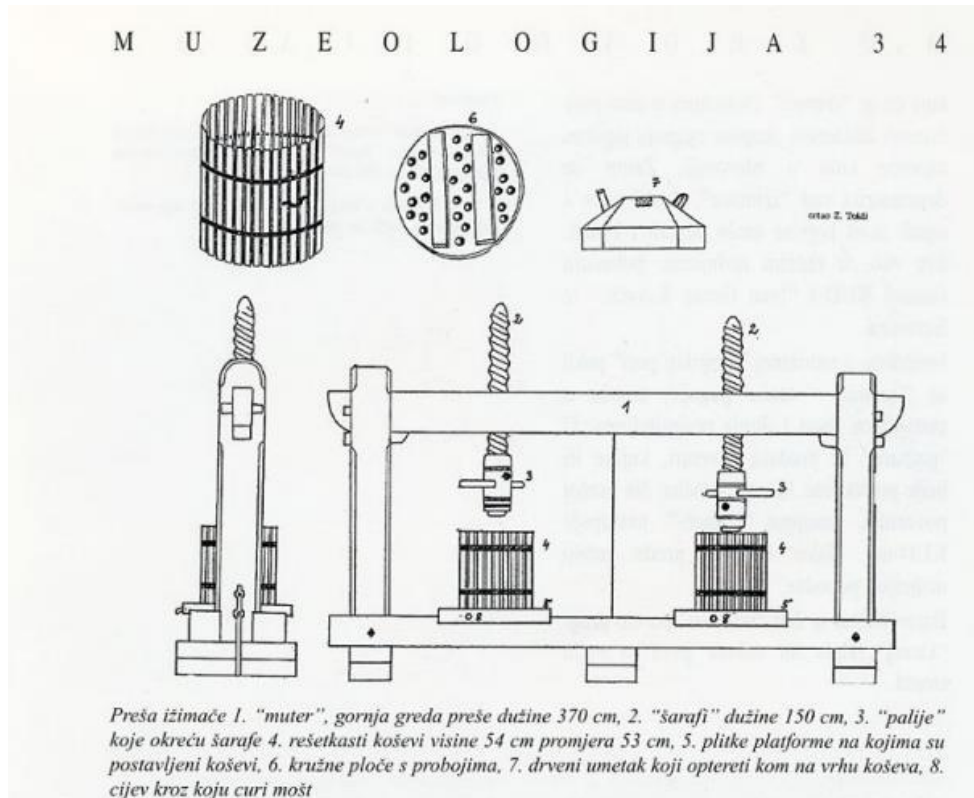
Ižimača označava proces drobljenja i cijedenja, ali također je i naziv za napravu kojom se taj proces obavlja. Naime, ižimača se sastoji od drvenih valova, najčešće jedanaest, koji su poslagani i spojeni u krug. U sredini toga kruga nalazi se drveni stup koji je spojen na teški kameni kotač koji sjeda u drvene valove, a služi upravo za drobljenje voća (u ovom slučaju jabuka). Kameny kotač okretao se uz pomoć stoke, najčešće konja koji bi se privezao za rudo (drvenu gredu kotača) te bi ga okretao u smjeru kazaljke na satu drobeći voće u valovima. Ižimanje voća odvijalo se u početku jeseni, kada bi voće potpuno dozrelo, a često je to bilo od početka rujna pa sve do sredine mjeseca.

Slika 1. Prikaz naprave izimače

Izvor: <https://hrcak.srce.hr/89142>

Shematski prikaz izimače prikazuje nam na koji način je sastavljena naprava. Na slici su prikazani drveni valovi (jedanaest drvenih valova) koji su napravljeni od hrastovine, upravo iz razloga što je hrastovina čvrsto drvo koje dobro podnosi vlagu i lako je za oblikovanje. Osim valova na slici je prikazan i drveni stup u sredini, koji je ukopan na određenoj dubini, a spojen je na „rudo“ odnosno drvenu gredu koja povezuje teški kameni kotač koji se okreće u valovima. Drvena ruda je dugačka nekoliko metara (ovisno o veličini koju su odlučili izraditi) i prolazi kroz kamen ostavljajući vani barem pola metra dužine kako bi se moglo privezati životinju koja će taj kamen okretati. Kada bi se voće u valovima izdrobilo, kupilo bi se u posude koje se u Beravcima nazivaju škafovi, odnosilo se na prešanje, a preše su bivale u sklopu imanja pod pokrovom. Etnolog i jedan od inicijatora osnivanja kulturno-umjetničke manifestacije Ižimača Zvonimir Toldi u svom članku „Etno park Beravci“ daje detaljan uvid u napravo izimaču, ali i opisuje proces organiziranja prve manifestacije Ižimače. To nam daje slikovit prikaz na koji je način potreba za zaštitom dijela kulturne baštine izrodila manifestacijom, a koja pak ulogu čuvarice kulture obavlja dugi niz godina.

Slika 2. Prikaz pomoćnih naprava u sklopu ižimače

Izvor: <https://hrcak.srce.hr/89142>

Toldi (1997:173) navodi kako je u selima Brodskog Posavlja naprava ižimača bila široko rasprostranjena, skoro svako selo imalo je svoju ižimaču, a oni koji nisu imali išli su u susjedna sela kako bi obavili ižimanje. Proces ižimanja omogućavao je da se dobije mošt koji se „ukiseljavao“ kako bi se dobio ocat koji se koristio u domaćinstvu, ali i u medicinske svrhe. Osim toga, drobljenje jabuka divljaka služilo je za izradu rakije koja se najviše koristila u medicinske svrhe zbog posebne vrste divljih jabuka koje imaju specifičan okus, a koje nisu bile za konzumaciju sirove. Proces samog ižimanja iziskivao je dosta fizičke snage, ali i pripreme. Bio je to događaj koji je okupljao ne samo obitelji, već cijelu zajednicu pošto se ižimača nalazila često na imanju kod jednog vlasnika koji bi naplaćivao korištenje drugima. Upravo na taj način događaj kao što je ižimanje okupljao je velik broj ljudi iz te seoske zajednice, najčešće bi se odabrao jedan tjedan u rujnu kada bi svi ižimali, a bila je to i prilika za druženje, kao što to u selima Slavonije uvijek biva. Fizički poslovi koji bi prethodili samom procesu ižimanja bili bi poslovi u voćnjaku, odnosno berba jabuka, spremanje jabuka na tamno mjesto u posebne platnene vreće (kako ne bi trunule u potpunosti). Nakon toga, uz dogovor s domaćinom imanja i vlasnikom ižimače, odredio bi se datum postavljanja ižimače

u dvorištu, a to je zahtijevalo fizičku snagu i to su radili muškarci dok su žene više bile zadužene za berbu i skladištenje jabuka. Toldi (1997:173) govori kako bi se izimača na imanjima počela postavljati već i u srpnju, a rastavljala bi se u listopadu. Mora se naglasiti kako se u izimači može prešati više vrsta voća, ali u primjeru Beravaca, jabuka je voće koje je dominiralo i koje je postalo simbol samog sela i njihove izimače. Događaj je to koji se odvijao svake godine, na veselje svih mještana jer je bio razlog okupljanja i druženja, mjesto gdje se pjevalo i plesalo uz obavljanje posla koji je bio nužan. Nažalost, nakon uvođenja mehanizacije i sve više dostupnosti proizvoda kao što je ocat, sokovi, lijekovi koji su tada zamijenili alternativnu medicinu poput liječenja rakijom, došlo je do smanjivanja broja naprava izimače. Naprave su se ili puštale pa su s vremenom propale do kraja ili su se prodavale u druga mjesta koja su se tim procesom i dalje bavila. Ono što je zanimljivo jest činjenica da je početkom 70-ih godina prošlog stoljeća u selima Brodskog Posavlja bilo manje od 10 naprava izimače.

Nakon kratkog presjeka o samoj napravi izimače, dolazi se do dijela rada u kojem se objašnjava zašto je izimača kao naprava važna za malo mjesto Beravci. Selo već više od 40 godina ima tradiciju održavanja manifestacije koja prikazuje taj stari običaj izimanja na originalnoj napravi koja je stara više od 100 godina. Kako je prethodno navedeno, u selima je bivala sve manja potreba za izimačom, zajednica se sve više okretala moderniziranju, poslovi općenito su se odrađivali sve više mehanizacijom, a dotadašnji načini obrade zemlje i ostalih poslova polako su odlazili u prošlost. Naime, kako je u isto vrijeme rastao sve veći interes i zanimanje za kulturu i jedinstvenost kulture određenih ruralnih mjesta, na iniciranje Muzeja Brodskog Posavlja došlo se do ideje o zaštiti jedne od zadnjih naprava izimače na tim prostorima. Toldi (1997:173) objašnjava da se u Beravcima 1981. godine počinje uređivati Etno park u centru iza društvenoga doma, a sve u svrhu postavljanja izimače koja je bila jedna od posljednjih u Slavoniji. „Sredstvima tada Republičke samoupravne interesne zajednice za kulturu izimača je kupljena u selu Mala Kapanica od Mate Majora i prenesena u Beravce (selo četrdesetak kilometara udaljeno od Slav. Broda), te tu smještena na seoskom zemljištu iza doma u centru sela. Time je Etnografski odjel Muzeja obogaćen jednim vrijednim eksponatom, a smještajem izimače u Beravcima, nastavljena je, također folklorna manifestacija Ižimača koju je na inicijativu Muzeja 1978. godine pokrenulo KUD „Ivan Goran Kovačić“ iz Beravaca.“ (Toldi, 1997:173) Prema navodima autora naprava izimače seli se u novoobnovljeni etno park u središtu sela kako bi se sačuvala kao muzejski izložak, ali i kako bi se nastavila manifestacija koja je koristila već postojeću izimaču za prikazivanje toga

običaja i okupljanja drugih kulturno-umjetničkih društava. Kupljena izižmača koja je smještena u etno parku nije bila jedina izižmača u selu. Naime kako navodi Toldi (1997:173) za potrebe priredbe manifestacije Ižižmače od 1978. godine do 1980. godine koristila se već postojeća izižmača koja je pripadala Iliji Eskeričiću, a nalazila se na njegovom privatnom posjedu i bila je jedina u selu koja je funkcionirala, a vlasnik ju je jednom godišnje iznajmljivao Društvu upravo u svrhu provođenja manifestacije. Manifestacija se te dvije prve godine odvijala upravo na njegovom imanju, ali nakon određenih konflikta s Muzejom Brodskog Posavlja prestaje suradnja s gospodinom Eskeričićem i kupuje se izižmača o kojoj se govorilo da je postavljena u etno park i koja je tamo do današnjeg dana. „Otkupljenu izižmaču izradio je oko 1920. godine Marijan Prpić-Mumić iz Prnjavora, a Mato Major ju je kupio 1956. godine i prenio u Malu Kopanicu, gdje je izižmača bila u pogonu sve do otkupa i prenošenja u Beravce. Osim za svoje potrebe, Mato Major je mljeo, izižmao i drugima, koji su tu dovozili voće iz sela ili iz susjednih sela: Velike Kopanice, Sikirevaca, Kupine, Divoševaca, Prnjavora.“ (Toldi,1997:173) Naprava izižmače koja je otkupljena i koja se i danas nalazi u Beravcima stara je više od 100 godina i još uvijek je u funkciji, a tijekom godina nije bilo značajnih kvarova, osim mijenjanja nekoliko valova koji su zbog lošeg skladištenja u početku počeli propadati. „Etno-park Ižižmača na lijepoj je zelenoj površini veličine 60x40 metara. Valovi i preša, dakle izižmača, samo su jedan od objekata etno parka. Godine 1982. uz izižmaču je sazidana i vanjska peć, krušna peć za pečenje kruha i postavljen drveni đeram za izvlačenje vode iz bunara. Park je 1985. godine obogaćen s jednom drvenom žitnicom – ambarom. Tako je nastalo malo seosko dvorište s pripadajućim gospodarskim zgradama.“ (Toldi,1997:175) Iz navedenog opisa etno parka u Beravcima vidljivo je na koji način se pokušalo dočarati jedno seosko imanje s napravom izižmačom, gospodarskim zgradama koje su služile za skladištenje preko zime, ali i pomoćnim zgradama koje su se koristile svakodnevno – poput krušne peći. Na ovaj način zajednica je pokušala očuvati i dio seoskog imanja koje je tijekom godina ubrzanog razvoja sela počelo gubiti svoj prepoznatljivi izgled.

Slika 3. Prikaz išimače i pomoćnih gospodarskih zgrada

Izvor: <http://www.beravci.hr/kud/>

Nakon što je manifestacija osnovana 1978., svake godine je funkcionirala na isti način. Nažalost manifestacija se nije održala samo dvije godine zbog ratnih događanja: 1991. godine i naredne 1992. godine. Tih godina nije se održala na tradicionalan način u etno parku, već je simbolično obilježena među članovima zajednice. Uvidom u arhivu kulturno-umjetničkog društva iz Beravaca, bilo je vidljivo koliko je bila značajna 1978. godina, odnosno pokretanje prve Išimače kao manifestacije. Događaj je imao izrazito velik odjek u medijskom smislu, mnogo ljudi je bilo zainteresirano vidjeti taj jedinstveni prikaz običaja, ali također pogledati i poslušati brojna druga kulturno-umjetnička društva koja su imala priliku tada nastupati. Osim dijela prikazivanja običaja išimanja na napravi išimači, ostatak programa se odnosio na nastupe gostujućih kulturno-umjetničkih društava iz različitih dijelova Hrvatske, ali i van granica zemlje. Već se tada stvorila prilika prikazivanja ljepote hrvatske kulture, ali i njena različitost, a sve u svrhu zaštite od zaborava. Pravi dokaz koliko je prva išimača bila posebna je gost koji je otvorio manifestaciju, naime, riječ je o glumcu Fabijanu Šovagoviću koji je na poziv organizatora odlučio posjetiti Išimaču i pozvati goste da dođu pogledati jedinstvenu manifestaciju u nastajanju. Prema zapisima iz arhiva Društva, gospodin Šovagović bio je oduševljen prikazom starog običaja išimanja, kušanja svježeg mošta ravno iz preše i uživao je u ostatku programa koji su organizatori pripremili.

Dugo nakon održavanja prve Ižimače pričalo se i pisalo o toj manifestaciji. Beravci su napokon dospjeli na kulturnu kartu Slavonije kao mjesto s jedinstvenom pričom i željom za očuvanjem običaja. S obzirom na to da se u radu mnogo govorilo o kulturi i baštini, ali i turizmu, ne može se ne spomenuti kako je ova manifestacija utjecala na turizam Brodsko-posavske županije u posljednjih deset godina. Naime, Turistička zajednica grada Slavenskog Broda vjerni je pokrovitelj Ižimače, uz Ministarstvo kulture. Turistička zajednica uvrstila je Ižimaču u program kulturnih manifestacija koje imaju veliki značaj za kulturu Brodsko-posavske županije i samim time omogućila promociju te manifestacije prema široj publici. U zadnjih desetak godina vidljiv je porast interesa za ovu jedinstvenu manifestaciju koja privlači posjetitelje iz drugih županija Slavonije i Baranje. Spomenuto je dokaz tome da jedno ruralno mjesto s malim brojem stanovnika uz volju i ljubav prema svojoj baštini može očuvati od zaborava stari običaj i živjeti svoju kulturu.

Slika 4. Počasni gost prve Ižimače - Fabijan Šovagović

Izvor: <http://www.beravci.hr/kud/>

U vrijeme kada se cijela Hrvatska budila u kulturnom smislu osnivajući udruge, pokrećući manifestacije u svrhu veličanja kulture i jedinstvenosti regija, događaj u malom mjestu kao što su Beravci dao je vjetar u leđa ostalima da krenu s radom. Članci u novinama koji su govorili o Ižimači potaknuli su brojna druga okolna mjesta da krenu s radom na očuvanju svoje kulture i baštine. Kao dugogodišnja članica Kulturno-umjetničkog društva „Ivan Goran Kovačić“ iz Beravaca, slušala sam priče o Ižimači od starijih članova koji su bili prisutni pri

samom organiziranju, ali i organiziranju svih Ižimača do danas. Ono što je jasno vidljivo iz razgovora, ali i iz samog sudjelovanja u manifestaciji jest utjecaj koji taj događaj ima na zajednicu generalno. Kada je manifestacija tek započela sa svojim djelovanjem, utjecaj je bio velik - okupljen je veliki broj posjetitelja, kulturno-umjetnička društva iz različitih dijelova Hrvatske nastupala su i prikazala svoju kulturnu baštinu, ali ono najvažnije je da je zajednica zajedničkim naporima živjela svoju kulturu i time ju stavila na put očuvanja od zaborava.

U nastavku rada prikazat će se kulturno-umjetnički program Ižimače i značaj same manifestacije na zajednicu.

8.3. Program Ižimače – od osnivanja do danas

Kako je već ranije u tekstu navedeno, prva Ižimača održala se u mjesecu rujnu 1978. godine na privatnom posjedu gospodina Ilije Eskeričića koji je posjedovao napravu ižimaču u svome dvorištu. U dogovoru s članovima KUD-a gospodin Ilija ustupio je korištenje ižimače na taj dan u svrhu prikazivanja običaja ižimanja koje se u Beravcima svake godine odvijalo od mjeseca srpnja pa sve do kraja rujna, nerijetko i sredine listopada. Osim razgovora s članovima društva koji su bili organizatori te prve Ižimače, tom posebnom trenutku pokretanja manifestacije svjedoče i brojni isječci iz novina koji dokazuju kako je u to vrijeme za takvo malo selo to uistinu bio veliki događaj.

Pravljenje soka od jabuke

U Beravcima održana tradicionalna manifestacija »Beravačka jabukovača i smotra folklor«

JABUKOVAČA NA STARINSKI NAČIN

BERAVCI – Na tradicionalnoj manifestaciji »Beravačka jabukovača i smotra folklor« nastupile su folklorne skupine iz Brodskog Stupnika, Gundinaca, Sikirevaca, Slavanskog Šamca – Kruševice i Velike Kapanice, nakon čega je prikazan starinski način pravljenja soka od jabuka – jabukovače. Više stotina posjetitelja smotre okupilo se

u prostranom dvorištu ILIJE ESKERICICA da bi promatralo kako se na starinskoj napravi izimaci pravi jabukov sok. Razvilo se je ovdje i šokačko kolo, a ponudeni su i šokački specijaliteti – lepinja iz starinske krušne peći, kulen, maslenica i, naravno, dobra kapijca, poznata slavonska šljivovica.

Tekst i slike: I. LASIĆ

Slika 5. Arhivirani isječak iz novina - Ižimača 1978. godine Izvor: Arhiva društva

Naime, ono što je također vidljivo jest naziv manifestacije koji je naveden u isječku novina. Naziv glasi „Beravačka jabukovača i smotra folklor“, a ne Ižimača kako je danas poznajemo. Ono što je zanimljivo jest činjenica da je manifestacija promijenila svoj naziv već druge godine u *Ižimača – smotra folklor i starih običaja*, upravo iz razloga kako bi istaknula ono što se htjelo prvotno zaštititi – ižimača. Osim toga, dan je uvid u kulturni program toga dana. Osim prikaza izimanja jabuka što čini okosnicu kulturnog programa, svoje pjesme, plesove i običaje priliku su imali prikazati i članovi kulturno-umjetničkih društava iz drugih sredina. Tako znamo da su na prvoj smotri folklor nastupale folklorne skupine iz Brodskog Stupnika, Gundinaca, Sikirevaca, Slavanskog Šamca, Kruševice i Velike Kapanice. S obzirom na kulturno djelovanje udruga koje su se bavile promicanjem kulture i baštine tijekom 70-ih godina, može se reći da je za manifestaciju manjeg mjesta nastup šest folklornih skupina bio smatran itekakvim uspjehom.

Osim toga, autor članka navodi da se zaigralo i šokačko kolo bez kojeg ni jedna kulturna manifestacija u Slavoniji ne može proći, ali da su i ponudeni brojni slavonski specijaliteti – od kulena do rakije. Prema svemu navedenom, dan je kratak uvid u to kako je izgledala prva

Ižimača te 1978. godine te se pokazuje i spremnost javnosti na dočekivanje ovakvog pokušaja organiziranja smotre folkloru u kojoj se osim očuvanja kulture mjesta organizatora, promiče i kultura drugih zajednica koje u toj manifestaciji sudjeluju. Program Ižimače nije se mijenjao tijekom godina na način da su određeni elementi izbačeni, naprotiv, tijekom godina program same manifestacije samo se obogaćivao različitim sadržajima koji su počeli privlačiti sve više i više posjetitelja. Veliku ulogu u cijelom tom spektru ponude ima i tradicionalna gastronomija koja je uvelike utjecala na brandiranje ove manifestacije. Jabuka kao zaštitni znak Ižimače postala je neizostavan dio u gastronomskoj ponudi, ali također i „ljepine“ koje se tradicionalno peku u krušnoj peći i dijele posjetiteljima. Osim toga, glazbeni program uvršten je u manifestaciju kako bi posjetitelji osim nastupa drugih folklornih skupina, mogli uživati i u živoj glazbi različitih tamburaških sastava. Svi ovi elementi koji su se tijekom godina dodavali u program Ižimače ostali su i danas, a činjenica da Ižimača iz godine u godinu privlači sve više posjetitelja dokazuje kako je organizacija pogodila ono što posjetitelji žele i trebaju. S obzirom da djelujem u sklopu manifestacije kontinuirano od 2009. godine kao član kulturno-umjetničkog društva u nastavku ću detaljnije opisati program Ižimače kakva je ona danas.

Manifestacija se tradicionalno održava druge nedjelje u mjesecu rujnu, kada jabuke dozriju do kraja. S organizacijske strane, proces pripreme za samu manifestaciju počinje već krajem lipnja kada se ostvaruju prvi kontakti s folklornim skupinama koje će nastupati kao gosti. Zajednica ljudi u Beravcima izrazito je ponosna na svoju manifestaciju i svake godine djeluje zajedničkim snagama na organizaciji i realizaciji programa. Zanimljiva je činjenica kako selo „diše“ u tjednu kada se sprema Ižimača, običaji pripreme za izimanje strogo se poštuju i ostali su netaknuti godinama. Pripreme za sastavljanje naprave započinju nekoliko dana prije održavanja programa, muškarci se skupe na sastanku gdje se dogovore kada i tko će prevoziti valove do Etno parka (mjesta održavanja manifestacije). Žene pak imaju potpuno druge dogovore – kod koga i kada se peku ljepine. Neprekinuta tradicija je godinama da se ljepine peku u krušnoj (vanjskoj) peći kod nekoga u selu, s uvjetom da imanje posjeduje krušnu peć. Nakon što su dogovori završeni, počinje realizacija dogovorenog. Dan prije održavanja manifestacija postavljaju se drveni valovi u Etno parku, valovi se peru vodom i sastavljaju u krug. Pomoćne zgrade (krušna peć, ambar i preša) otvaraju se i čiste. Preša se također kao i valovi ispiru vodom kako bi se skinuo sloj prašine i naslaga koje su se tijekom godine nakupile. Isti taj dan na dogovorenom mjestu žene se sastaju i mijese tijesto za ljepine te ih

peku u krušnoj peći. Ljepine se nakon pečenja pokrivaju i spremaju, a na sam dan manifestacije uranjaju se u vruću svinjsku mast, posole i dijele posjetiteljima.

Na dan manifestacije članovi društva, kao i svi mještani, okupljaju se u centru sela u Etno parku gdje se manifestacija održava. Najčešće u programu sudjeluje oko deset do petnaest gostujućih kulturno-umjetničkih društava iz raznih dijelova Hrvatske, ali i šire. Program Ižimače od samih početaka tradicionalno započinje svečanom povorkom svih gostujućih društava od jednog kraja sela sve do Etno parka, prilika je to za goste iz folklornih društava da pokažu svoje tradicionalno ruho.

Slika 6. Povorka prve Ižimače Izvor: <http://www.beravci.hr/kud/>

Nakon dolaska povorke u Etno park slijedi vrijeme za osvježenje gostiju povorke, ali i posjetitelja. Pored krušne peći, koja se nalazi u Etno parku, smjestio se štand s vrućim ljepinama koje žene dijele posjetiteljima. Za vrijeme dok se gosti osvježavaju i kušaju tradicionalnu hranu i piće, na glavnoj pozornici tamburaški sastav radi zadnje pripreme prije sviranja šokačkog kola. Šokačko kolo tradicionalno se svira na svim folklornim manifestacijama u Slavoniji i Baranji, a Beravčanima je posebno važno jer se mogu pohvaliti da se u Etno parku razigra najveće kolo u cijeloj županiji. Pjeva se:

„Alaj nam se raširilo kolo,

Nije veće ni na Bartolovo“

Slika 7. Tradicionalno šokačko kolo u Etno parku

Izvor: <http://www.beravci.hr/kud/>

Nakon što se otplesalo šokačko kolo, voditelji programa penju se na pozornicu kako bi pozdravili prisutne goste i posjetitelje, a isto učine stihovima:

„U Beravci Ižimača ima,

Ižimača stara sto godina.

Diko moja u Beravce dođi

Na pogaču i na Ižimaču!“

Nakon pozdravnih riječi organizatora, pokrovitelja i uprave, voditelji obavještavaju sve prisutne da će se za nekoliko trenutaka početi prikazivati običaj ižimanja, goste se poziva na okupljanje oko ižimače, a nakon cijedenja i na uživanje u kušanju svježe „šire“ (jabukovog mošta). Proces samog ižimanja nije pretjerano kompliciran, u radu je prethodno dan uvid u sastav same naprave i na koji način funkcionira. Članovi kulturno-umjetničkog društva obučeni u tradicionalno radno ruho dolaze do ižimače i zauzimaju svoje pozicije. Muškarci dolaze kolima koja vuku konji noseći vreće s prethodno pokupljenim jabukama. Pri dolasku jedan konj se odvezuje od kola i dovodi do ižimače gdje ga se privezuje za drvenu rudu kako

bi mogao okretati kotač koji će drobiti jabuke. Nakon što je konj privezan, muški članovi uzimaju vreće s jabukama i stavljaju ih u drvene valove, nakon toga žene uzimaju drveni lopatak kojim raširuju jabuke po valovima kako bi sve bilo ravnomjerno raspoređeno. Kada je to učinjeno, stariji član koji je zadužen za konja, daje znak muškarcima da se maknu i tjera konja prema naprijed i time započinje proces izimanja. Konj vuče kamen koji se okreće u valovima i drobi jabuke, a žene za to vrijeme jedna iza druge idu i lopatkom dižu zdrobljene jabuke kako bi kamen lakše prolazio i kako bi se sve jabuke ravnomjerno što sitnije samljele. Dok se jabuke drobe u valovima, muškarci u ambaru pripremaju drvene posude (škafove) u koje će se zdrobljene jabuke pokupiti i nositi u prešu na cijedenje. Nakon nekoliko krugova kamenom, kada stariješina vidi da su jabuke zdrobljene i da su pustile dosta soka, zaustavlja konja, odvezuje ga i pušta ženama da krenu kupiti jabuke u škafove.

Slika 8. Prikaz procesa izimanja jabuka Izvor:<http://www.beravci.hr/kud/>

Nakon što žene pokupe jabuke u škafove, muškarci ih nose u prešu koja se nalazi u ambaru. Zdrobljene jabuke sipaju se u prešu, a nakon toga dvojica stavljaju poklopac na prešu i kreću je okretati. Kako se preša sve više steže, ispod u posudu kreće curiti svježi sok od jabuke. Posjetitelji tako imaju priliku odmah kušati svježi sok koji je dobiven na način kojim su se služili naši stari.

Slika 9. Prikaz prešanja jabuka u ambaru

Izvor: <http://www.beravci.hr/kud/>

Nakon što su imali priliku uživati u svježem soku od jabuka, posjetitelji se mogu fotografirati u ambaru ili na izimači, nakon toga zauzimaju se mjesta u publici kako bi mogao početi folklorni program pjesme i plesa. Na središnjoj pozornici izmjenjuju se folklorna društva iz različitih dijelova Hrvatske, ali u zadnjih desetak godina gosti su i društva van granica Republike Hrvatske. Na taj način organizatori žele posjetiteljima pružiti uživanje i u drugim kulturama, njihovoj pjesmi, plesu, tradicionalnom ruhu i običajima. Nakon nastupa kulturno-umjetničkih društava tradicionalno se proglašava pobjednik najbolje okićenog „penđera“³, a održava se i izbor za najljepšu djevojku, snašu (udana žena) i najljepšeg momka, koji dobiju simbolične poklone. Program završava prigodnim pozdravom, a svi posjetitelji nakon toga mogu uživati u večeri i tamburaškoj glazbi.

³Tur. Pencere - prozor

Slika 10. Izbor za najljepšu djevojku, snašu i momka

Izvor: <http://www.beravci.hr/kud/>

Nakon što je dan uvid u detaljan program same manifestacije koja se neprekidno održava u Beravcima već 44 godine, može se reći da je to pravi primjer gdje ruralna sredina zajedničkim naporima uspijeva sačuvati određeni običaj od zaborava i samim time živi svoju kulturu. Osim toga, održavanje ove manifestacije na životu je održalo jedan važan dio kulturne baštine te regije – napravu izimaču koja više od sto godina obavlja svoju funkciju. Čuvajući materijalni dio baštine, u ovom slučaju napravu izimaču, jedno malo mjesto uspjelo je oživjeti običaj koji pamte starije generacije kojima je to bila svakodnevnica. Kada je u radu bila riječ o kategoriji zaborava, spomenute su definicije koje govore da je opreka prošlosti-sadašnjosti teško razlučiva zbog generacijskog jaza. Život prije pedeset godina neusporedivo je drugačiji od života koji mi kao generacije živimo danas. Također spomenuto je i kako se današnje generacije teško mogu povezati s takvim događajima iz prošlosti te je to čest razlog zašto dio običaja ili dio nematerijalne baštine pada u zaborav. Primjer ove manifestacije dokazuje upravo suprotno, na samoj organizaciji i izvedbi sudjeluje zajednica ljudi koja pripada različitim dobnim skupinama, ali jedno im je zajedničko – želja za očuvanjem kulturne baštine tog sela. Zajednica je prepoznala važnost kulture i kulturne baštine i njen značaj na

kulturu življenja svog mjesta. Uz pomoć institucija uspjela je organizirati manifestaciju koja svake godine jedan dan živi kulturu vremena koju mlađe generacije nisu iskusile. Ono što je također bilo spomenuto, a što potvrđuje sve prethodno navedeno, jest da baštine nema i neće nikada biti bez baštinika. Baština kao baština može postojati u fizičkom obliku, ali ju nije moguće održavati i čuvati od zuba vremena ili zaborava bez zajednice. Malo ruralno mjesto poput Beravaca pokazalo je kako se želja za očuvanjem itekako isplati, a dokaz je upravo priznanje Udruge hrvatskih putničkih agencija i časopisa Way to Croatia koji su Ižimaču nagradili priznanjem „Simply the best“. Riječ je o nacionalnoj godišnjoj nagradi u kategoriji manifestacije sadržajno inspirirane lokalnim običajima i tradicijom, a dodijeljena je 2016. godine. Gledajući činjenicu da je 2018. godine Riječki karneval dobio istu tu nagradu, velika je čast reći kako je malo selo poput ovoga dobilo isto to priznanje, samo u drugoj kategoriji.

Kako sam naslov rada govori, kulturne manifestacije uistinu jesu čuvarice regionalne kulture, ali ono što je još važnije jest da imaju enormnu ulogu u stvaranju kolektivne memorije. Govoreći o kolektivnoj kulturnoj memoriji koja je uvijek u prijetnji zaborava, organiziranje manifestacije poput ove, omogućava zajednici da barem na jedan dan živi prošlost. Način na koji Ižimača kao manifestacija utječe na stvaranje kolektivne memorije je življenje tog običaja, promoviranje same manifestacije i stvaranje kolektivne svijesti za njenim očuvanjem. Ižimača kao manifestacija održava se samo jedan dan, ali njena povijest se u tom malom selu živi svakodnevno kroz razgovore, kroz pjesme koje pjevaju o tome i kroz samu činjenicu da nema sela u Brodsko-posavskoj županiji koje nije čulo za Beravčane i njihovu Ižimaču.

9. ZAKLJUČAK

Tema ovog diplomskog rada je govor o kulturno-umjetničkim manifestacijama kao čuvaricama regionalne kulture, ali i njihovu utjecaju na stvaranje kolektivne kulturne memorije. Donesene su osnovne definicije pojma kultura, kao i srodnih pojmova koji se vežu uz izabranu temu rada – pojma kulturna baština, ali i njezin odnos s turizmom. Hrvatska je u posljednjih nekoliko godina turistička hit destinacija koju sve više turista odabire kao mjesto na kojemu mogu uživati u bogatoj kulturnoj baštini, ali i netaknutoj prirodi. Poznata je činjenica da je kulturni turizam u sve većem porastu, kultura se sve više stavlja u prvi plan pri stvaranju aranžmana za posjetitelje, a motivacija turista postaje sve veća kao i njihov interes za uživanje u toj kulturi. Upravo iz tih razloga svjedoci smo organiziranja brojnih festivala, smotri, ali i drugih manifestacija. Osim potencijalne turističke važnosti, zanimanje za kulturu pokazuje i volju regionalne/lokalne zajednice da svoju kulturu zaštiti od zaborava i očuva za nove generacije. Kako je na početku rada postavljena teza da su kulturne manifestacije uvelike zaslužne za očuvanje brojnih običaja od zaborava, može se slobodno zaključiti kako je uz dani primjer kulturne manifestacije Ižimača teza i potvrđena.

Dakako, brojni su načini na koje se kultura danas čuva od zaborava, kroz programe i projekte Europske unije, kroz radove kulturnih institucija generalno, ali djelovanje ljudske zajednice koja se okuplja oko zajedničkog cilja očuvanja kulture ipak ima ogroman utjecaj, a vidljivo je to upravo kroz kulturne manifestacije. Osim što okupljaju velik broj ljudi i prikazuju običaje, pjesme, plesove, tradicionalno ruho ili pak drugi oblik kulture, samim time što se barem jednom godišnje ta kultura živi, dokazuje koliko je važno postojanje baštinika koji će ustrajati da se segmenti određene kulture nikada ne zaborave. Govoreći o samom zaboravu, kultura je nažalost u velikoj mjeri podložna tom procesu, određene stvari koje tijekom godina izgube svoju važnost u današnjem vremenu prestaju biti relevantan dio kulture i samim time postaju dio zaborava. No, upisivanje određenih događaja, običaja ili slično u kolektivnu kulturnu memoriju proces je koji se događa na iniciranje zajednice. Ono što određena zajednica smatra važnim dijelom svoje kulture, uz zajedničke napore na kraju krajeva ostaje upisano u kulturnu memoriju te zajednice i time dijelom njihova života. Manifestacija poput Ižimače koja je uprizorila radnju koja je desetljećima obilježavala živote male zajednice ljudi iz Beravaca, pravi je dokaz na koji način se događaji poput toga koji su duboko ukorijenjeni u kulturu te zajednice, mogu očuvati, ali istovremeno i živjeti.

Na samome kraju moguće je reći da je kulturno-umjetnička manifestacija Ižimača primjer kulturne manifestacije koja je od zaborava očuvala jedan običaj iz svakodnevnog života male seoske zajednice i trajno ga upisala u svoju kulturnu memoriju, kao i kulturnu memoriju slavonske regije, a što još jednom pokazuje da su kulturne manifestacije uistinu čuvarice kulture i vrijedan alat u sprječavanju zaborava.

LITERATURA

1. Benčić, A. (2016). *Teorijska konceptualizacija kolektivnih sjećanja u sociologiji i srodnim društvenim znanostima*. Društvena istraživanja, br. 25(1), str. 1-19. URL: <https://doi.org/10.5559/di.25.1.01> (Pristup 12.08.2022.)
2. Bišof, J. (2019). *Valorizacija manifestacija i festivala kao turističkih atrakcija*. Završni rad. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
3. Božanić, J. (2014). *Kultura sjećanja i strategija zaborava*. Godišnjak Titius, br. 6-7(6-7), str. 339-350. URL: <https://hrcak.srce.hr/149714> (Pristup: 07.08.2022.)
4. Carek, R. (2004). *Nematerijalna kulturna baština: UNESCO i njegova uloga*. Informatica museologica, br. 35(3-4), str. 69-71. URL: <https://hrcak.srce.hr/140322> (Pristup: 11.08.2022.)
5. Cetinski, V.; et al. (2012). *Menadžment institucija i destinacija kulture*, Sveučilište u Rijeci, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu
6. Cifrić, I.; Nikodem, K. (2006). *SOCIJALNI IDENTITET U HRVATSKOJ: Koncept i dimenzije socijalnog identiteta*. Socijalna ekologija, br. 15(3), str. 173-202. URL : <https://hrcak.srce.hr/7546> (Pristup: 07.08.2023.)
7. Gvozdanović, J. (2010). *Jezik i kulturni identitet Hrvata*. Kroatologija, br. 1(1), str. 39-56. URL: <https://hrcak.srce.hr/60202> (Pristup: 21.08.2022.)
8. Grdešić, M. (2002). *Terry Eagleton - Ideja kulture*. Diskrepancija, br. 3(5/6), str. 121-124. URL: <https://hrcak.srce.hr/179349> (Pristup: 07.08.2023.)
9. Ištuk, M. (2016). *Hrvatska materijalna baština pod zaštitom UNESCO-a u osnovnoškolskom obrazovanju*. Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet.
10. Jagić, S.; Vučetić, M. (2012). *Globalizacijski procesi i kultura*. Acta Iadertina, br. 9(1), str. 15-24. URL: <https://hrcak.srce.hr/190100> (Pristup: 11.08.2022.)
11. Kalanj, R. (2003). *Zov identiteta kao prijeporno znanstveno pitanje*. Socijalna ekologija, br. 12(1-2), str. 47-68. URL: <https://hrcak.srce.hr/50965> (Pristup: 07.08.2023.)
12. Köstlin, K. (2001). *NOVA SHVAĆANJA REGIJE I KULTURE*. Narodna umjetnost, br. 38(2), str. 33-49. URL: <https://hrcak.srce.hr/33251> (Pristup: 08.08.2022.)

13. Kranjčević, J. (1996). *Prostorno planiranje i obnova sela*. Sociologija i prostor, br. (133-134), str. 195-197. URL: <https://hrcak.srce.hr/119938> (Pristup: 11.08.2022.)
14. Loinjak, I.; et al. (2015). *Identitet i kultura*. Sociologija i prostor, br. 53(1(201)), str. 81-85. URL: <https://doi.org/10.5673/sip.53.1.6> (Pristup: 21.08.2022.)
15. Ksenija, M. (2001). *Kultura je važno sredstvo ruralnog razvoja*. Informatica museologica, br. 32(1-2), str. 139-144. URL: <https://hrcak.srce.hr/140659> (Pristup: 13.08.2022.)
16. Mihalj, M. (2019). *Predstavljanje etnografske baštine na smotrama folkloru: Primjer Brodskog kola*. Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet.
17. Mujić, M. (2018). *Folklorni festivali i čitanje grada*. Završni rad. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku.
18. Nikočević, L.; et al. (2012). *Kultura ili baština? Problem nematerijalnosti*. Etnološka tribina, br. 42(35), str. 7-56. URL: <https://hrcak.srce.hr/93768> (Pristup: 20.08.2022.)
19. Petrović, P. (2015). *Globalizacija i kultura: neki ekonomski aspekti*. Globalizacija i kultura. Centar za ekonomska istraživanja Instituta društvenih nauka, Beograd, pp. str.154-160. URL: <http://iriss.idn.org.rs/607/> (Pristup 14.08.2022.)
20. Peternai Andrić, K. (2021). *Teorija o tvorbi identiteta – uvodno izlaganje*, str. 17-45. URL: <https://dizbi.hazu.hr/> (Pristup 07.08.2023.)
21. Rihtman-Auguštin, D. (1978). *Folklor, folklorizam i suvremena publika*. Etnološka tribina, br. 7-8(1), str. 21-28. URL: <https://hrcak.srce.hr/80008> (Pristup: 21.08.2022.)
22. Skoko, I. (2009). *Pojam i definicije kulture*. Hum, br. (5), str. 365-370. URL: <https://hrcak.srce.hr/229988> (Pristup: 21.08.2022.)
23. Slunjski, R. (2017). *Turističkogeografski pristup u valorizaciji kulturne baštine*. Podravina, br. 16(31), str. 163-172. URL: <https://hrcak.srce.hr/190710> (Pristup: 04.08.2022.)
24. Stipan, D. (2012). *Kulturna baština kao žrtva vremena*. Informatica museologica, br. 43(1-4), str. 55-56. URL: <https://hrcak.srce.hr/134122> (Pristup: 11.08.2022.)
25. Stipanović, B. (2015). *MJESTO I ULOGA PROSTORA U TURIZMU TROGIRA – PRIMJER MANIFESTACIJE SREDNJOVJEKOVNI FESTIVAL*. Ekonomska misao i praksa, br. 24(2), str. 651-670. URL: <https://hrcak.srce.hr/149666> (Pristup: 15.08.2022.)
26. Šola, M. (2019). *Razvoj festivala*. Završni rad. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.

27. Toldi, Z. (1997). *Etno-park Ižimača u Beravcima*. Muzeologija, br. (34), str. 173-177.
URL: <https://hrcak.srce.hr/89142> (Datum pristupa: 23.08.2022.)
28. Žužul, I. (2011). *Pamćenje, sjećanje i zaborav: figure oblikovanja nacionalne kulture*. Dani Hvarškoga kazališta, br. 37(1), str. 37-65. URL: <https://hrcak.srce.hr/71832> (Pristup: 17.08.2022.)

PRILOZI

Popis slika:

Slika 1. Prikaz naprave izimače	32
Slika 2. Prikaz pomoćnih naprava u sklopu izimače	33
Slika 3. Prikaz izimače i pomoćnih gospodarskih zgrada	36
Slika 4. Počasni gost prve Ižimače - Fabijan Šovagović	37
Slika 5. Arhivirani isječak iz novina - Ižimača 1978. godine	39
Slika 6. Povorka prve Ižimače	41
Slika 7. Tradicionalno šokačko kolo u Etno parku	42
Slika 8. Prikaz procesa izimanja jabuka	43
Slika 9. Prikaz prešanja jabuka u ambaru	44
Slika 10. Izbor za najljepšu djevojku, snašu i momka	45

Izvori slika: Službena stranica KUD „Ivan Goran Kovačić“, URL: <http://www.beravci.hr/kud/>

Zvonimir Toldi, 1997, Etno park Beravci – URL: <https://hrcak.srce.hr/89142>